

Asutawa Kogu

4. istungjärk. **Protokoll nr. 135 (16).**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 1. juunil
1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi
Walges saalis.

Kokku on tulnud 100 Asutawa Kogu
liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **J. Tõnisson**, kohtuminister **J. Jaakson**, rahaminister **J. Kukk**, siseminister **A. Hellat**, teedeminister **E. Säkk** ja riigikontrolöör **K. Einbund**.

P ä e w a k o r d :

1. Eesti teaduste asutuse seadlus —
redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Eesti wabariigi põhiseadus —
II lugemisel.

3. Perekonna seisu seadus — II luge-
misel.

4. Seadus kirjanikkude, kunstnikkude
ja teadlaste toetamise kohta — haridus-
komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Sel-
jamaa**.

Sekretääri kohal sekretäär **H. Martna**.

Koosolek algab kell 5.45 min.

**1. Päewakorra Juhataja J. Sel-
täiendamine. jamaa:** Awan Asu-
tawa Kogu koosoleku.
Päewakord on Asutawa Kogu liikmetele
kätte saadetud. Juhatus teatab, et Asu-
tawa Kogu juhatusel on esitatud kaks
arupärimist iseseiswa sotsialistliku töö-
liste partei Asutawa Kogu rühma poolt ja
üks küsimus kohtuministrile tööerakonna
liigete poolt. Kodukorra järele peab Asu-
taw Kogu otsustama, kas arupärimisi päe-
wakorda wõtta wõi tagasi lükata. Kodu-
korra järgi on selle küsimuse kohta kahel
Asutawa Kogu liikmel õigus poolt ja
wastu sõna wõtta. Sõnasoowijaid ei ole,
panen hääletamisele. (H ä ä l e t a t a k s e.)
Nähtawa enamusega on aru-
pärimised päewakorda wõetud. (H ä ä l e t a t a k s e.)
Nähtawa enamusega on küsimine päe-
wakorda wõetud. Et uute päewa-
korra-punktide järjekorra kohta päewa-
korras ei ole tehtud ettepanekuid, siis ar-
wan neid paigutada päewakorras I ko-
hale sissetuleku järjekorras.

**2. Küsimine waba-
riigi kohtuminist-
rile kohtunikkude
palgaolude korral-
damise kohta.**

Sekretäär **H.
Martna** (loeb): Asu-
tawa Kogu juhatusel.
Palume järg-
mise Asutawa Kogu
koosoleku päewa-

korda wõtta järgmine küsimine wabariigi
kohtuministrile.

Wiimasel ajal on märgata hulgalist
kohtunikkude ametist lahkumist, mille
peapõhjuseks ette tuuakse ebanormaalsid
palgawahekordi, wõrreldes teiste
riigiametnikkudega. Selle tagajärjel tuleb
karta kohtu prestiishi langemist, sest et
suurem osa kõrgema õigusteadliku hari-
dusega kohtunikke walib endale teise elu-
kutse.

Sellepärast pöörame meie allakirjuta-
nud Asutawa Kogu tööerakonna rühma
liikmed kohtuministri poole järgmiste kü-
simistega:

1. Kas on kohtuminister kohtunikkude
palgaolude korraldamiseks mingisuguseid
samme astunud?

2. Mis kawatseb kohtuminister ette
wõtta kohtunikkude hulgalise ametist lah-
kumise ärahoidmiseks?

3. Mis põhjustel on kohtunikkude palk,
wõrreldes teiste riigiametnikkude palka-
dega, senni wastawalt normeerimata?
Tallinnas, 31. V. 1920. a. Allkirjad: T.
Kalbus. P. Ruubel. N. Talts.

Kohtuminister J. Jaakson:
Austatud Asutawa Kogu liikmed! Kohtu-
nikkude palgaküsimuses on Asutaw Kogu
juba seisukoha wõtnud sel korral, kui
kohtunikkude palgad normeeritud said 3.
detsembril läinud aastal. Asutaw Kogu
wõttis siis seisukoha, et kohtunikkude
palgad peawad kõrgemad olema wõrdle-
misi teiste ametnikkude palkadega. Sel-
leks on mitmesugused põhjused olemas:
1) et nad wõiksid täiesti erapooletud ja
elumuredest wabad olla; 2) neil peab
wõimalus olema ainuüksi oma ameti sisse-
tulekust ära elada ja neil ei tohi kõrwalisi
sissetulekuid teistest ametitest olla. Tu-
leb ka weel arwesse wõtta, et meie koh-
tunikudel praegustel erakordsetel aega-
del õige palju tööd on ja sellepärast nad
tööga väga koormatud on. Need oleksid

põhjused, mis juba läinud aastal detsembrikuul Asutawat Kogu sundisid kohtunikkudele kõrgemat palka määrama. Seda pidas ka Wabariigi Walitsus silmas, kui uuesti ametnikkude palkade normeerimine käsil oli ja on wastawal määral kohtunikkudele suuremad palgad määranud. Käesolewa aasta märtsikuul said kõik ametnikkude palgad kõrgendatud 40% wõrra ja normaalseks palgaks loetud 700—2.100 marka. Eriteadlastele said palganormid arwatud 2.100—2.800 margani. Kohtunikkudele oli läinud aastal detsembrikuul 200 mk. kuus palka määratud rohkem kui eriteadlastele. Seda silmas pidades määras Wabariigi Walitsus ka nüüd kohtunikkudele 200 mk. kuus rohkem palka kui eriteadlastele ja nimelt, 2.300—3.000 margani 2.100—2.800 asemel, mis eriteadlastele oli määratud. See palgamäär wõis üsna wastawaks loetud saada senni, kui seadusandliku delegatsiooni poolt ei olnud riigikohtunikkude palgad ühes walitsuse liikmete ja Asutawa Kogu liikmete palkadega kõrgendatud. Riigikohtunikkude palk sai kõrgendatud 3.500 m. pealt 5.000 margani. Pärast seda igatahes jäid teiste kohtunikkude palgad, wõrdlemisi riigikohtunikkude palkadega, liiga wäikseks. Seda silmas pidades sai kohtuministeeriumi poolt walitsusele ettekanne tehtud ja nõutud ka teiste kohtunikkude palkade tõstmist 50% wõrra. Kui see walitsuse poolt peaks wastu wõetud saama, oleksid kohtunikkude palgad 3.400—4.500 marka kuus. Walitsusel ei ole aga weel mitte wõimalik olnud seda ettekannet läbi waadata ja wastu wõtta.

N. Kann (krst.): Meie kuulsime praegu kohtuministri seletust selle kohta, kuidas tahetakse kohtuametnikkude palkasid tõsta. Kuid on teisi ministeeriumisid olemas, kus ka kohtunikke on, kus aga seda ei tehta. Meil on sõjawäeringkonnakohus olemas, on sõjawäe prokuratuur, sõjawäelised kohtu-uurijad, ja nende palgad on praegusel ajal ligi poole wähemad, kui kohtuametnikkudel, kes kohtuministeeriumis teeniwad. Siin juhin selle peale walitsuse tähelepanu, et ka nendel palkasid tõstetaks, sest sõjawäelased-ohwitserid on paljud kõrgema juriidilise hariduse saanud ja neid ei lasta mitte ametist wabaks, kuna kohtuametnikkudel kohtuametist wõimalus on ära astuda, wõi mõnda teist elukutset walida. Nii oleks õiglane, kui kohtunikkude palkasid mitte

ainult ühes ministeeriumis ei tõstetaks, waid seda juba igalpool tehtaks, kus juriidilise haridusega ametnikud on.

J. Temant (maal.): On rõõmustaw, kui mõni kord meie walitsewate parteide esitajate poolt sarnased arupärimised ette pannakse, kuid mina pean ütleva, et mina sellest arupärimisest sellel näol, nagu teda ette kanti, tõesti aru ei saa. Praegu on meil kokkuleppe ministeerium. See wool, kelle esitajad praeguse küsimuse ette on pannud, on ise walitsuses esitatud, nii et peab arwama, et walitsuse tegewus kokkuleppel sünnib. Kui praeguses küsimuses tööerakonnal tõesti tahtmine oleks neid elu õiglasi nõudmisi täita, mis siin ette pandud, siis oleks ju kõige õigem olnud seda teed käia, mida sarnasel korral käiakse, oleks asjakohane olnud walitsuse peale tarwilikku mõju awaldada. Nüüd aga pannakse kohtuministeeriumile küsimine ette, nagu seisaks see teistest eraldi. Tule Jumal appi, wabandage, et ma sarnasel wiisil oma mõtteid awaldan, walitsus on ju kokkuleppe walitsus, kohtuminister on üks walitsuse liige. Muidu annate teie nii palju mitmesuguseid seadusi wälja meie § 87 põhjal, et silm juba ära wäsib neid lugedes. Peab juba isesugune füüsiline omadus olema, et kõigi nende määrustega ennast tutwustada. Nüüd tuleb aga wälja, et kohtunikkude palgaküsimuses ei jaksata sellekohast seadust wälja anda. Õiglaselt tähendas austatud eelkõneleja, et sõjaministeeriumis kohtunikud weel halwemates tingimistes teeniwad. Teiselt poolt nõutakse aga meil sadasid markasid päewas inimeste poolt, kes lihtsat kehalist tööd teewad ja kelle waimlised nõudmised wäiksed on. Ma pean ütleva, mul on praegune küsimine taktiliselt arusaamata, kelle käest siin siis õieti küsitakse, wist maaliitlaste käest. (N a e r.) Wist need on nüüd, kes peawad appi tulema ja meid sellest soost wälja aitama, millesse meie sattunud oleme. Ma loodan küll, et meil Eestis weel mehi on, kes praegu weel aidata jõuawad, kuid see, mis teie, tööerakondlased, praegu tegite, oli halb demagoogia. Teie wõite oma § 87. tarwitada, selle läbi on teil kõik teed lahti. On ka teine tee — Asutaw Kogu — kus teie oma ettepanekuga wõiksite esineda. Ma usun, et siin ei leidu ühtegi rahwaesitajat, kes neile õiglastele nõuetele mitte wastu ei tule, millest teie küsimises jutt. Mis jaoks aga praegu sellega siin aega wiita, sellest mina küll aru ei saa. Kui teie, töö-

erakondlaste rühma üksikuid tegelasi wõtta, siis peab ütlema, et nii mõnegi ees peab aukartust tundma, aga kui teie, tööerakondlaste rühma tegewust üldiselt waadata, siis on nii mõnigi asi õige iseäralik. Kahjuks ei kuulnud ma kohtumistri kõne algust, aga sisulikult see seisukorda ei muuda. Ma arwan, et meil on palju tõsisemat tööd teha, kui praegust küsimust arutada. Kui teie kohtunikkude palgaolusid lahendada tõsiselt tahate, see oleks ammu teie kohus olnud, siis wõite teie seda tegelikult ju igal ajal teha. Kui teie seda teinud aga ei ole, siis näitab see ainult seda, et teie ei ole tahtnud neist õigetest nõuetest aru saada. Miks nüüd aga siin nii üles astuti, siis on see küll uus õng, millega taheti hingesid püüda.

Juhataja **J. Seljamaa**: Sõna-soowijaid ei ole, ja et mingisuguseid ettepanekuid selle küsimuse kohta pole esitatud, siis lähen ma, nagu harilikult, järgmise päewakorrapunkti juurde üle.

3. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma arupärimine Wabariigi Walitsusele tööliste palgade normeerimise kohta.

liste palgad endisel madalusel. Proletaariline rahwakiht on majanduslikult kõige raskemaise tingimistesse heidetud. Juba mitmekordselt on tööliste asemikud Wabariigi Walitsuse ja tööandjate poole pööranud nõudmisega palgaolude parandamise kohta. Walitsus on warem küll mõnesuguseid lubadusi andnud kõige energilisemaid samme astuda seisukorra parandamiseks. Kuid senni ei ole kõigel sel mingisugust tagajärge olnud. 27. mail pöörasid tööliste organisatsioonid uuesti ühise märgukirjaga selles küsimuses walitsuse poole, mille tagajärjel oli 29. mail nõupidamine peaministri juures. Seal aga selgus, et walitsusel mingit kindlakujulist kawa pole tööliste palgaolude parandamiseks ja neid tarwilikkude tarbeainetega warustamiseks. Ometi ei tohi sarnane seisukord enam sugugi edasi kesta, sest töölised on majanduslikus kitsikuses juba meeletult aetud. — Sellepärast paneme ette Asutawale Kogule walitsuse poole pöörata järgmise arupärimisega.

Sekretäär **H. Martna** (loeb): Asutawale Kogule. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühmalt. Kuna elukallidus wiimastel kuudel kohutawalt kiirusega on tõusnud, seisawad töö-

1) Mida kawatseb Wabariigi Walitsus kõige lähemas tulewikus tööliste palgaolude parandamiseks ja neid tarwilikkude tarbeainetega warustamiseks ette wõtta?

2) Kuna tahab walitsus neid kawatsumisi, kui tal neid on, teostama hakata?

Seda arupärimist palume Asutawa Kogu 1. juuni istungi päewakorda wõtta.

Paneme ette seda arupärimist wastu wõtta, rutuliseks tunnistada ja walitsusele wastamiseks 3-päewaline tähtaeg määrata.

Tallinn — Toompea, 1. juunil 1920.

Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma nimel.

Allkirjad: **H. Kruus.**

J. Piiskar.

J. Käerner.

H. Kruus (is.): Arwan, et see meie arupärimine iseenesest pikka ega põhjalikku seletust ei tarwita. Wiimasel ajal iseäranis hoogsalt tõusnud elukallidus ja sellele just wastuoksa endisele seisukohale jäänud tööliste palgade kõrgus on kõigile teada ja ei tarwita lähemat kirjeldust. Tööliste organisatsioonide ühine märgukiri, mis Wabariigi Walitsusele 27. mail antud, tõstab selle küsimuse täies ulatuses päewakorradele. Kuigi tööliste nõudmiste esitamine ruttu sündis, kuigi nõuti wõrdlemisi rutulist wastust walitsuselt, ei tähenda see siiski sugugi seda, et Wabariigi Walitsus raskes seisukorras oleks nende nõudmiste peale täielikku seisukohta wõttes. Tööliste nõudmised, ühenduses selle majandusliku olukorraga, millest nad wälja kaswanud, ei ole üle õõ tekkinud, waid on juba mitmed kuud tagasi tööandjatele, samuti ka walitsusele teada. Selles mõttes ei saa walitsus mitte ära öelda kindlakujulisemast wastusest, wabandades küsimuse rutulsusega. Tööliste nõuded, mis esitatud on kindlalt ja selgelt, ei nõua mitte ainult teatawat paberraha hulka palgana, selleks et oma eluülespidamist kuidagi korraldada, waid nad nõuawad ka teatawat kindlat kursi kogu walitsuse majanduspoliitikas, mis tööliste majanduslikku seisukorda parandaks. Selles mõttes on üles wõetud märgukirjas punktid 6., 7. ja 8., kus nõutakse kõige waljemaid abinõusid hangeldamise ja liiakasuwõtmise wastu wõitlemiseks ja eralgatusele piiri panemiseks, samuti riigi waheseisgamist kaubanduse ja tööstuse alal. Töölised on omalt poolt koguni töö-

wiljakuse tõstmise eest lubanud hoolitseta. Et see mitte ainult paljas lubadus ei ole, ega paljad sõnad, seda näitab tööliste endine tegewus tööolude korraldamisel läinud aasta sügisest saadik, näitavad ametlikud andmed, et sellest ajast kuni sennini tööwiljakus wabrikutes ja tehastes 70—80% on tõusnud. See kõik on tõusnud sel ajal, kui elukallidus ise mitte seisma ei ole jäänud, waid töölisi weel walusamalt pigistanud. Ettetõttjad omalt poolt pole unustanud oma töösaadustele hindu juurde lisamast, wastutulekkust töölistele palkade asjus ei ole neil aga üldse mitte. See äärmiselt raske olukord on tekitanud Tartus peaaegu algjõulise streigi. See asjaolu on sundinud ka Tallinna töölisi esinema ühise nõudmisega Wabariigi Walitsusele ja tööandjatele. Nõudmised, mida töölistes ettepanewad, on iseenesest äärmiselt mõõdukad, nii et isegi sarnane ajaleht, nagu „Waba Maa“, on sunnitud seda tunnistama. Tööliste ühise märgukirja tagajärjel oli peaministri juures 29. mail nõupidamine. Kuid mis selgus seal? Kõigepealt see, et tööandjatel mingisugust tahtmist ei ole töölistele wastu tulla. Nad ei awalda oma seisukohtagi. Nende kaitsmise wõtab peaminister enese peale. Peaministri seletusest aga selgub, et walitsuse seisukoht siin täiesti segane on. Puuduwad siin pea igasugused kawatused. Kuid samuti selgus ka, et riigi majanduspoliitikat juhatakse eraalgatusliku peost suhu elamisega. Walitsus on nüüd alles tulnud mõtte peale koguda andmeid, kui palju on riigis tarbeaineid jne. Kui wastaspoole seisukoht täiesti tundmata, ja kui töölistele pannakse ette segakomisjoni asutada palgaasja korraldamiseks mingisuguse kokkuleppe näol, siis on ju selge, et tööliste wolinikkudel see lihtsalt sellepärast wõimatu on, et nad on tulnud teatawate wolitustega ja kes peawad nüüd läbirääkimisi pidama, mis neid nende wolitustest kõrwale wiiks. Kui walitsuse seisukoht täiesti selgitamata, siis on töölistel üldse wõimatu walitsuse poolt ette pandud komisjoni tööst osa wõtta. Niisuguses olukorras on töölistes sunnitud olnud mõjuwamast abinõust — streigist — kinni haarama, selleks, et sellega oma nõudmisi katsuda läbi wiia. Töölistes saawad wäga hästi aru, missuguses raskes olukorras neil praegu streikida tuleb, kuid seisukord on ometi niisugune, et seda abinõu tuleb tarwitada. Küsimus on rutuline ja ei kannata wiivi-

tust wastusega ja selles mõttes on meie teine ettepanek arupärimist rutuliseks tunnistada ja wõimalust wastamiseks anda 3 päewa jooksul. Arupärimine iseenesest kaotaks oma mõtte, kui ta, nagu mõned senni antud arupärimised, 7—8 kuud kuskil asutuses „arutusel“ wiibib, ilma et mingisuguseid wastuseid selle peale saaks. Kuid praegune arupärimine selle wastu kaotab weel enam mõtte, silmas pidades seda, et puudutatud küsimus on kiire ja hoiab meie töölisteklassi ärewuses. Nõuame sellepärast walitsuselt kindlat ja selgejoonelist seisukohta, et töölistel wõimalik oleks seda seisukohta silmas pidades omalt poolt seisukohta wõtta ja küsimust lahendada tarwilikkude sammude astumise läbi.

Juhataja **J. Seljamaa**: Sõna on korra kohta akl. Anderkopp'il.

A. Anderkopp (töer.): Et käesolew arupärimine järgnewa arupärimisega sisuliselt seotud on, siis teen ettepaneku järgmine arupärimine ära kuulata ja siis alles mõlemad arutamisele wõtta.

Juhataja **J. Seljamaa**: Akl. Anderkopp'i poolt on ettepanek tehtud järgmine arupärimine ära kuulata. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

4. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma arupärimine Wabariigi Walitsusele tööliste wangistamise kohta.

Sekretäär H. Martna (loeb): Asutawale Kogule. Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühmalt. Aprillikuu lõpul s. a. wangistati Tallinnas rida tööliste ametiühisuste tegelasi, nende hulgas

Wegner, Waldek, Bogdanow, Sarnit ja teised. Kuna walitsuswõimude poolt asi rutulises korras läbi waadata lubati, ootawad arreteeritud juba üle kuu, ilma et neile mingit kindlakujulisemat süüdistust oleks ette pandud. Maikuu lõpul said tööliste hulgalised wangistamised jälle hari-likuks nähtuseks, nähtawasti ühenduses oodatawa üldise streigiga. Öösel wastu 27. maid wangistati töölistes: Wiegandi wabrikust — Elis, Sambra, Ende, Tamman, Tamerik, Kaew; Sandström, metallitööliste ametiühisusest. Kütt, Maria, kiutööliste ametiühisusest. Öösel wastu 28. maid arreteeriti töölistes: Kuppak, Leena; Jakobson, Jakob; Peek, Juuli;

Kamp, Arthur abikaasaga; Lipstal, Liisa ja teised.

Kõik need kinniwõtmised sünnitawad põhjendatud ärewust tööliste keskel. Walitsus peaks wõimalikult pea tema asutuste poolt toimepandud wangistuste kohta seletust andma.

Sellepärast paneme Asutawale Kogule ette pöörata Wabariigi Walitsuse poole järgmise arupärimisega:

1) Mis põhjustel on walitsuse ametiwõimude poolt wangistatud ülemalnime-tatud töölised?

2) Kunas kawatsetakse nende asju läbi waadata ja wangistatuid wabastada?

Seda arupärimist palume Asutawa Kogu 1. juuni istungi päewakorda wõtta.

Paneme ette seda arupärimist wastu wõtta, rutuliseks tunnistada ja walitsusele wastamiseks 3-päewane tähtaeg määrata.

Tallinn, Toompea, 1. juunil 1920.

Eesti iseseiswa sotsialistliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma nimel.

Allkirjad: H. Kruus.
J. Piiskar.
J. Kärner.

H. Kruus (is.): Seda arupärimist põhjendades pean ma kõigepealt ütlemä, et wiimasel ajal sagedaks saanud tööliste hulgalise kinniwõtmise otstarbeks peale kõige muu tööliste sellekordse hulgalise wõitlusabinõu — streigi — tarwitamise nurjaajamine on. See on prowokatsiooniline wõte.

Sel ajal, kui ees oli 1. mai pühitsemine, kus töölisteklass oma ühistunnet pidi demonstreerima, wõeti aprilli lõpus 7 töölist kinni, süüdistades neid raudteesilla õhkulaskmise organiseerimises. Nüüd, kus päewakorrale on tõusnud üldine streik, wõetakse jällegi töölisi kinni ja nende kinniwõtmisega püütakse streigile anda niisugune iseloom, mis õigustaks surweabinõusid proletariaadi wastu. Peaminister, kui uskuda „Waba Maa“ teateid läbirääkimiste kohta töölisteesitajatega 29. mail, seletab, et awalikuks tulew tööliste leppimatus olla niisugune, mis Eesti töölistele „wäljaspoolt peale surutud“. Keda selle „pealesuruja“ all mõeldakse, on selge: see on nõukogude Wenemaa. (Hüüded paremalt poolt: Wäga õigel!) Kuulen hüüdeid, mis tõendawad, et see tõesti nii arwatakse. Pean igatahes niisuguseid mõtteid põhjendamatuks nimetama, nende andmete

põhjal sündinuteks, mis mitte terwest äjust pärit ei ole. (Üldine naer.) Kas peaministri ajud terwed wõi mitte, selle kohta ei taha ma kõnelda, waid ma tahan ainult seda öelda, et need on wõetud andmetest, mis on sünnitatud peades, mis raskelt pörutatud. Kujutage endale ette Wenemaad, kes praegusel silmapilgul kõigi oma naaberriikidega tahab rahuja-lale astuda ja kes püüab kirgliku energia ühendusi sõlmida läänega. See Wenemaa, kes on saanud senni ainukese akna Lääne-Euroopasse Eesti kaudu, kellele Eesti raudteed ainukesed on, mis weawad aineid läänest jne., see Wenemaa peaks nüüd järsku huwitatud olema praegusest järsust poliitilisest pöördest Eestis. (Wahelhüüe paremalt poolt. J. Temant, maal.: Seda ei wõi nii julgelt öelda.) Teie igatahes ei wõi seda nii julgelt öelda, sellepärast et teil selleks andmeid ei ole, kuid kui teie loogiliselt kõiki asjaolusid silmas peate, siis wõite ainult niisuguse järelduse teha. Hulgalised wangistused, mis Tallinnas wiimastel päewadel toime pandud, on kõigepealt selleks, et tööliste streiki nurja ajada. Töölised nõuawad kõigi nende sündmuste kohta wastust wõimalikult ruttu ja sellepärast oleme teinud ettepaneku Wabariigi Walitsusele wastamiseks anda 3-päewane tähtaeg.

Peaminister J. Tõnisson: Aus-tatud Asutawa Kogu liikmed! Siin on iseseiswate sotsialistide esitaja kõik oma artilleeria tarwitusele wõtnud ja üles seadnud, — soowitaw on siis, et tema kõike oma laskemoona tõsiselt saaks tarwitada ja ette tooks kõik, mis neil on; sellepärast soowitan mina, et Asutaw Kogu wõimaldaks nende arupärimise sisulist arutamist. Walitsuse nimel tahan mina siin oma seletustega esineda. Üht-lasi toob ka siseminister omalt poolt seletuse, nii et walitsusel oleks see soowitaw, kui arupärimised weel täna ette wõetaks.

Juhataja J. Seljamaa: (Hää-letatakse.) Asutaw Kogu on nähtawa enamusega otsustanud kaks arupärimist üheskoos arutamisele wõtta.

Peaminister J. Tõnisson: Aus-tatud Asutawa Kogu liikmed! Meil on kahtlemata majandusliku seisukorra ras-kenemist mitmel alal tulemas. Meil on toiduainete hinnad wiimaste kuude jook-

sul, see on pärast rahutegemist tõusnud. Meil on teiselt poolt Eesti marga kurs selle järele, kui rahulepingu põhjal Wenemaalt kulda siia tuli, ikkagi veel langenud; kartlikud inimesed on sellest järeldanud, et meie seisukoht nüüd järjest pahemaks läheb ja sellepärast siis on ka õieti kartus mõnel pool tõsiselt maad võinud võtta. Tõsiselt ei ole seisukord mitte nii väga muutunud, sellepärast et need välispidised nähtused ei ole tõendusks, et meie seisukoht alaliselt allapoole nihkumisel on, vaid on ajutisi asjaolusid, mis tekitavad teatawaid eitawaid nähtusi. Üldiselt ei hakka ma siin meie majandusliku seisukorra üle praegu mitte kõnelema, muud kui nii palju olgu tähendatud, et meil toiduainete wähenemine ei ole ootamata tulnud. Meie oleme sügisel veel suuremal määral raskusi kartnud, aga meie oleme nüüd juba maikuuni võinud ära elada, ilma et meil tõsist wiletust oleks tunda olnud, teiselt poolt, — ilma et meie väljaspoolt muretsetud toiduaineid oleksime saanud suurel hulgal sisse tuua; see näitab, et see on õieti paremini läinud, kui ette arwatud oli. Läinud aastal toodi meile sisse 22.000 tonni toiduaineid, nendest 12.000 tonni leiba, wilja, jahu jne. See oli wõimalik ainuüksi wälise laenu teel. Siin oleme väga terawalt „Revalis'e“ asja arwustanud. Aga just selle laenu abil oleme meie suurema osa nendest toiduainetest wõinud sisse tuua. (M. Kurs-Olesk, sd.: Kuulge, kuulge!) Meie oleme sõjawäele saanud nõnda palju toiduaineid muretseda, et meie sõjawägi kõige raskematel aegadelgi ei ole õieti toiduainete puudust tunda saanud. Meie oleme kõigi sõjapidamise raskustel toiduainete kulu- tuse poolest niipalju endi tagawaradega edasi saanud, et meie nüüd ainult oleme 1.000 tonni toiduwilja ja jahu väljaspoolt ostnud, mis praegu merel on ja neil päewil siia peab jõudma. Meil ei lähe kokkuwõetud andmete järele mitte rohkem kui 500, kõige rohkem 1000 tonni veel waja, et uudseni jõuda, misjuures meil sõjawäes veel kõik tagawarad ära ei ole tarwitatud, kuna sõjawägi peab ju igaks juhtumiseks warustatud olema. Kuidas teie nüüd sellejuures seisukorra peale waatate? Need lihtsad andmed tunnis- tawad, et meie mitte rohkem ja rohkem wõlast ei ole elanud, vaid omadest ta- gawaradest ja oma rahwamajanduse wõi- must. See on otsustawa tähtsusega. Kui meil teiselt poolt siiski hindade kerkimist

tunda on, niihästi leiwawilja juures, kui ka leiwa kõrwase, iseäranis liha, wõi jne. kohta, siis on sellel mitmesugused põh- jused. Niipalju aga wõime öelda, et ka siin meie rahwamajanduse walmistus wõi produktsioon mitte ei ole langenud, mis- pärast ka meil mitte põhjust ei ole ar- wata, et meie seisukord ka lähemas tu- lewikus sellepärast halwem oleks. Kui selle 10.000 tonni toiduainete hulgas, mis meil peale leiwawilja sisse tuli, oli ras- waaineid, oli liha, oli kala suurel hulgal, siis wõisime meie läinud aastal neid ai- neid niihästi sõjawäe warustamiseks, kui ka meie rahwa üldiseks toitmiseks tar- witada, mille läbi seisukord kergenes. Kui meie nüüd ilma selleta oleme läbi aja- nud ja oma sõjawäge warustanud lihaga, raswaainetega, isegi wõiga, siis ei tohi see kedagi imestama panna, kui nüüd ini- mestel mitte küllalt käes ei ole neid kõige kallimaid toiduaineid, nõnda et nüüd roh- kem oleks tarwitada. Tähendab, et meie inimestel siiski ostujõudu laiemates ring- kondades on. Meie teame naabermail, kus on hinnad ainult natukene kõrgemad, kui meil, aga kus on rahwa toitmine roh- kem raskendatud kui meil, sellepärast et inimesed ei jõua lihtsalt osta. Kui nüüd ainult neid välispidiseid tundemärke abiks wõetakse, et meil demonstreerida, siis kuulake ometi pealiskaudseltki neid wäl- jamaalasi, kes tulewad siia ja kõnelewad: „Teie kõnelete, et teil siin nii kibe käes on, et teil puudus on, — sööte aga piima, wõid ja meil Londonis on sellest puudus.“ (J. Käerner, is.: Kõsige, kas töö- lised ka sööwad piima ja wõid!) Teie küll ei ole ilma olnud, näost wõib seda juba näha. „Kui nüüd teie siin hä- daldate, siis kuulake enne, et meie, rik- kad inglased, londonlased, saame noa- otsaga wõid.“ Ja kui meil margariini on saadud — meil saawad töölised marga- riini walitsuse tagawaradest — siis tule- wad ometi siin paljud ja ütewad, et meil on kitsikus. Igakord ei ole need saadu- sed ka mitte suure wäärtusega ja ei maitse sugugi nii, nagu seal mõne piima- ühisuse wõi. Waadake, need erapooletud wäljamaalased, kellesse meie häda nii väga ei puutu, kes erakondlikult ei mõtle, ütewad, et meie inimesi oleks tarwis sõidutada wäljapoole piiri, et demonstree- rida üldist seisukorda — siis näewad nad tagasi tülles hoopis teiste silmadega olusid. (W a h e l h ü ü e: Kas w a g u - nid jätkub?) Ma ei kuulnud. Noh, lugu on aga nõnda, et meil andmed ainult

umbkaudsed on selle üle, mida meil toiduainete poolest on, ja just sellepärast, et meil sõjaajal mitte ei olnud aega statistikat pidada. Seda ei saa mitte mõni üksik rühm teisele süüks anda, ega üks walitsus teisele. Kõik walitsused olid ametis palju hädalisemate asjadega ja sellepärast ei ole nüüd saanud isegi toitusministeerium mitte pealiskaudseid andmeidki weel kätte, kui palju ühest wõi teisest wiljast on saadud ja kui palju ühe wõi teise rahwaliigi nõuete rahuldamiseks on tarwitatud. Aga wõtame ainult pealiskaudselt, siis näeme, et needki wähesed toiduained, mis on kindlustatud tööliste ja ametnikkudele ja millest mitte wähem ei saa ka eraettewõtete töölised, on katsumatud nende asufuste wahel ikka tasakaalus ära jaotada. Edasi näeme meie, et kuigi willets meie lugu ka nüüd ei oleks, siis on see ometi parem, kui seal nende juures Wenemaal. Seal on küll suur puudus, kuid ka tööliste eest hoolitsetakse halwasti. Teie loete warsti ajalehtedest andmeid, mis ametlikust allikast pärit on. Need näitawad, et Põhja-Wenemaal on antud mobiliseeritud töölistele 0,9 naela leiba, Lõuna-Wenemaal aga 1,3 naela leiba päewas. Sellest on olnud Põhja-Wenemaal tshekileiba $\frac{1}{3}$ ja Lõuna-Wenemaal $\frac{1}{2}$. Meie anname omas willetsuses töölistele päewas 3 naela kartulid, mitte niisuguseid külmetanuid, nagu Petrogradis anti. Läänud talwe jooksul said töölised, nagu teada Petrogradis kaks korda kartulid, esimene kord 8 naela, teine kord 6 naela. Nael maksis seal 200 rubla ametliku kursi järele. Paremad kartulid, mis turul müüa olid, maksid 400 rubla nael. Meie anname päewas 3 naela kartulid töölistele ja peale selle weel üks nael igale perekonnaliikmele, peale selle anname meie weel kuus 15 naela heeringaid; ametnikud saawad heeringaid 10 naela kuus. Hindrey'gi kirjutab, et heering on kõige raswasem kala siin meres. Siis saawad meie inimesed weel ühe ülikonnataie riidet, see on $4\frac{1}{2}$ arsinat inimese kohta; peale selle antakse puuwillast riidet 25 arsinat, samuti ka 1 paar saapaid. Kui teie kokku wõtate selle, mis meie anname töölistele, siis näete teie, et meil on igale töölistele lisaleiba antud peale tshekileiwa, mis wördlemisi odaw on. Perekonnaabiraha tuleb sinna weel juurde. Meie saame toiduaineid selle järele, nagu meil kindlustatud on — üle 5 naela. See on osaline tasu peale hariliku palga. Töölised nõuawad oma ette-

panekus, mis sisse antud, et antagu nii palju, et normaalnõuded rahuldatud saaksid. Wiljaaineid antagu 4 naela 8,8 solotnikku, kapsaid, kartulid, porgandid ja kaalikaid antagu 8 naela 8,8 solotnikku päewas. Nende nõudmistega tulid töölisteesitajad walitsuse ette ja nõudsid, walitsus andku esmaspäewal aru. Mina kutsusin, kui nõudmised walitsuse kätte jõudsid, laupäewa hommikul kell 8 siiasamasse ruumi koosoleku kokku. Koosolekule kutsuti kõikide organisatsioonide esitajad, kelle nimel nõudmised olid sisse antud. Ametiühisuste nimel oli seal mingi ajutine palga alammäära korraldamise komisjon kokku astunud, kutsusin selle poolt esitaja; siis wabrikute ja tehaste tööliste wanemate kesknõukogu esitajad, raudteelaste liidu esitaja, posti-, telegraafi- ja telefoniteenijate kutseühisuse esitaja, meremeesteliidu esitajad ja wabrikantideühisuse esitajad; siis walitsuse poolt tulid elukalliduse wastu wõitlemise komisjoni esitajad, toitusministeeriumi, kaubandus- ja tööstusministeeriumi ja töö- ja hoolekandeministeeriumi esitajad. Nõudmised, mis ette olid pandud, on kõigile teada. Nõutakse kõigewähemalt 150 marka 72 penni palka päewas. Palga alammäär makstagu wälja rahas ehk natuuras riikliku warustuse näol. Warustus peaks korralik olema, ained tarvitamiseks kõlbulikud, sest wastasel korral jätawad töölised enestele tegewuse wabaduse. Kui kerkiwad tarbeainete hinnad, siis peab wastawalt ka palga alammäärat tõstetama. Et tarbeainete hindade tõusu ära hoida, selleks wõetagu energilised abinõud tarwitusele. Töölised lubawad walitsust selles kõigiti toetada ja töowiljakust tõsta. Walitsuse püüded peawad tööliste nõuetega kooskõlas olema. Edasi nõutakse: tehtagu töölistele elamine lahendamaks, sest kogemused on näidanud, et selle tagajärjel töowiljakus tõuseb. Hangeldamise ja liiakasuwõtmise wastu wõetagu karmid ja hoolimatud abinõud tarwitusele. Eraalgatusele pandagu piir, sest see on ainukene tööliste willetsuse allikas ja hindade kruwimise abinõu. Tööstus ja kaubandus wõetagu riigi kätte, sest ainult sel teel saab reguleerida sisse- ja wäljawedu ja lahendada waluutaküsimust. Nende nõudmiste peale nõuti wastust esmaspäewaks kella 12 ja kui mitte selleks ajaks wastust ei tule, siis jätawad need nõudmiste awaldajad omale tegewuswabaduse. Walitsuse nimel seletasin mina, et walitsus on katsunud kõik

teha elukalliduse vastu wõitlemiseks, mis wõimalik. Esiteks tunti ära, et see wõimatu on, et walitsus terwe rahwa ehk ka ainult töölised ja ametnikud täiesti oma warustada wõtaks. Meil on 35.000 töölise ja ametniku perekonda ja kui igas perekonnas läbistikku ka ainult 3 liiget arwata, siis tähendaks see 100.000 inimese wõtmist riigi warustada, see tähendaks niisama palju, kui et suurt sõjawäge warustama hakata kõigega, mis tarwis on, mis õieti teist sõjakulu tähendaks ja mis lihtsalt igal walitsusel üle jõu käiks. Et see lootuseta katse on, selle peale juhtis walitsus ka tööliste esitajate tähelepanekut. Meil on tarwis kõiki jõude liikuma panna ühises sihis ja selles mõttes katsuti esmalt kokku ajada tööliste, wabrikantide, linna omawalitsuste, maakonna omawalitsuste ja tarwitajateühisuse esitajad. Ei teatud õieti mingit eeskawa ette tuua ja seisukohta wõtta walitsuse poolt ettepanud eeskawa kohta. Tehti maha, et 10. aprilliks kohustaksid endid kõik need asutused ettepanekuid tegema ja ettepanekutega esinema, kuid sellest ei tulnud midagi välja. Olen siis kutsunud kokku suuremate linnade esitajad, eriti Tallinnast ja Tartust, ühtlasi ka tarwitajateühisuste esitajad, kuid ei ole kuskil õieti kindlaid ettepanekuid ega kawatsusi ette saadud tuua. Walitsus on nüüd katsunud kawakindlalt hakata ette walmistama wõitlust elukalliduse vastu. Kaubanduspoliitikas on katsutud juhtmõtet maksma panna, et muud ei tohi sisse tuua, kui ainult esimese järgu tarbeaineid, nimelt toiduaineid ja tööstusabinõusid. On sisse seatud waluuta kontroll, et meie ekspordwaluuta, see on wäljawaest saadud waluuta jätta kõrwale; selle eest toodakse jällegi esimese järgu tarbe- ja toiduaineid. Kahjuks ei saadud seda mitte jöhwipealt täide wiia. Kuid wiimasel ajal saadi niikaugele, et rahaministerium on registreerinud need, kellel waluuta wäliskaubanduses on. Selle läbi taheti sissewedu lubada ainult neile, kellel oma wäliswaluuta olemas, et mitte ei hakataks enam kunstlikult meie raha alla suruma, et üht ja teist asja sisse tuua. Kahjuks ei saadud neid ülesantud summasid kindlalt arwale wõtta, sellepärast et ei teatud, kus kohal need waluutasummad on. Nüüd on kahtlus olemas, et wäga paljud on üles andnud, kellel waluutat olemaski ei ole; nemad tulewad nüüd ettepanekuga, et neil lubatakse tähtsamaid tarbeaineid sisse tuua, ning neile ei saa seda lihtsalt mitte

keelata, sest kuidas sa ütied, et meil on wäliswaluuta selleks olemas, et kasulikke asju sisse tuua, seda meie aga siiski ei luba. Tagajärjeks on aga olnud see, et need, kellel on wäliswaluuta olemas, ostawad ometi kaupa õige halwa kursiga meie raha vastu üles. Kuldrublast pakuti 65 Eesti marka ja wälisrahast, pankade kursist mööda minnes; makseti hirmsat hinda; seda ei saadud aga mitte otsekohe seisma panna, ei wõinud meie ka öelda, et meie ei luba enam midagi sisse tuua, sellejärele kui see kahtlus tõusis. Meie peaksime saama seks umbes 3 miljonit naelsterlingit kokku, et meie oma wäliskaubandust wähegi wõiksime korraldada. Puudest oli meil kawatsus saada 1 miljon naelsterlingit, et aga talw nii ruttu tuli, ei saanud meie mitte niipalju raiuda, waid saime kõigest 100.000 naela ette, ning puudus on 900.000 naela. Tsemendi wäljawedu seisab, sellepärast et meie ei saa tsementi walmistada, — pole kiwisütt. Aga kiwisüsi ei saa meie sellepärast, et ei ole raha; meil on seismas kalewibabrikud, meie linawabrikud ei saa töötada, meie puuwillawabrikud ei tööta täie jõuga, neist pidime meie saama nii palju wälja wedada, et tooresaineid oleks saanud sisse tuua. Kõik oleks täide läinud, kuid ei ole wäliswaluutat. Mispärast kulda ei realiseerita? Sellepöolest ei ole walitsus mitte uinunud, waid on rahaministerium katsunud seal asja liigutada wõimalust mööda. Kui nüüd keegi arwab, et Eesti pärast peab kõik asi nii liikuma, kui seda Eesti rahwamajandusel tarwis on, siis eksib ta: see terwe suur aparaat ilmamajanduses liigub omasoodu edasi ja meie wõime endid ainult niipalju aidata, kuipalju meil üks wõi teine ratas liigub. Meie ei ole mitte saanud ennast niiwõrd korraldada, et meie oleksime wõinud warustada tooresainetega wabrikuid jne. Meil ei ole ka seda wõimalust olnud, et oma waluutaga niipalju tooresaineid muretseda, — willa ja puuwilla, — kuipalju meil tarwis. Ühekorraga ei lähe see kõik meil praegust mitte korda krediiti niikaugele tõsta, et mõne nädala jooksul veel meil siia puuwilla jõuaks — see tohiks arusaadaw olla. Seletatakse nii, nagu oleksime meie nüüd kõige suuremas hädas, kuid meil on andmed olemas, et meie krediit tõuseb, et meile vastu tullakse; meil on wõib olla juba lähemal ajal tõesti ka tooresaineid suuremal määdul ühele ja teisele wabrikule muretseda saadud, kuna praeguseni see mitte wõimalik ei

olnud, mille tagajärjeks oli, et meie ei ole saanud oma tööstust liikuma panna. Meie jääme ilma riideta, ilma pesu- kui ka wil-lase riideta. Ma wõin aga rahustuseks öelda, et meie suuremale puuwillawabri-kule on puuwilla sissewedu põhimõtteli-kult lubatud, milleks on olemas ka tarwi-lik waluuta. See wabrik saab tarwiliku osa puuwilla, talle wõimaldatakse umbes 30.000 naelsterlingi eest, mille meie linade eest saame, puuwilla sisse wedada. Li-nade kokkutulek on palju parem olnud, kui paljud ehk suutsid uskuda; siin wõin nime-tada arwusid: tuli üle 144.000 puuda, ligi 145.000 puuda linu kokku, see tähendab, niipalju kui üldse loodeti kokku saada, — igalt poolt on aga weelgi tulemas, ehk meil küll raskusi on, näiteks rahamärki-dega, mis otsa lõppesid. Meil on tegemist olnud, et põllumeestele näidata, et wastu-kaubad wastu antakse, kui meil raha su-laks tehakse. Öeldi küll mõnelt poolt põl-lumeestele, et lubatakse ainult, kuid ometi tõusis neis rohkem usaldust, sest nüüd teatakse, et nüüd mitte ainult kin-del tahtmine, waid ka kindel wõimalus on wastukaupa muretseda, — ja asi edeneb. Meie oleme saanud wilja wõi jahu osta ja wõime weel hädalisemaid teisi toores-aineid osta, peale selle oleme põllumees-tele wõinud kunstpõllurammu muretseda, ta on küll kaunis kallis, aga wastamisi arwates on ta ikkagi täiesti wastuwõet-aw. Meie oleme teda neile, kes wilja korralikult toonud, ka weel odawamalt wõrdlemisi saanud anda — 450 marga eest 6-puudaline kott, kõik teised maksa-wad 500 marka kotist. Oleme saanud ka muretseda põllutööriistu, põllutöömasi-naid, müu hulgas ka rehepeksumasinaid, ja see aitab meie rahwamajapidamist põllutöö alal igatahes tõsta. Et meil selle waluuta eest, mis meie linadest saame, wõimalik on weel ühte ja teist osta, see annab meile, kindla enesetunde, et meie seisukord lootuseta ei ole ja kaugelt pa-rem on kui aasta eest ja parem, kui ka weel 5—6 kuu eest, sellepärast et siis näiteks ei olnud -meil wõimalik tellida kiwisütt niigi palju, et meie sepikojad, et meie wabrikud oleksid wõinud walamiseks jne. koksi saada. Meil ei saadud kõige hädalisemaid töid ette wõtta. Nüüd ei karda meie seda mitte. Meie oleme 1400 puuda kiwisütt saanud, 5000 tonni on Ameerikast tellitud, 2000 tonni oleme iga kuu kohta tellinud Inglismaalt, pean ise-äranis rõhutama I n g l i s m a a l t, kust ülepea ei lasta kiwisütt wälja wedada,

aga meie oleme siiski saanud. See ei tä-henda, et meie seisukord nii halb on. Meil on kawatsusi ka metsasaaduste ka-sutamise alal, mis meile wõimaldawad weel suuremaid wahetussummasid wälis-waluutas liikuma panna. Meie saame iga-tahes nüüd öelda, et meil nälga karta ei ole ja et meil ka päris suurt kitsikust tööstuse alal ähwardamas ei ole; piskuga peame meie mõneski asjas läbi ajama. Mis rauanäljasse puutub, siis on aktsia-ühisus „Ilmarine“, kes Wiegandi wabriku oma kätte wõttis, niipalju waluutat su-laks teha saanud, et rauasulamise sisse-seade saab juba ennem kui poolteise kuu jooksul kohale; 8, kõige hiljem 10 kuu järele saame meie elektri rauasulamise sisse-seade, kus aastas kunni 500.000 puuda rauda wõib ära sulatada. Tarwi-likkude sisse-seadete muretsemisel on walitsus wõinud wastu tulla ühe ja teise asjaga. Meie saame isegi oma elektri-wabrikule osa hinge sisse ajada, nii et ta warsti $\frac{1}{2}$ jõuga wõib töötama hakata. Volta wabrikule on saadud dünamomasin muretseda, ilma milleta see wabrik mitte tööle hakata ei oleks saanud. Meie saame ka teistes wabrikutes igatahes tööd alustada lasta, kus ta sennini seis-nud on.

Kõige selle juures wõime öelda, et kui meie rahakurs langeb, siis ei tähenda see sugugi, et seisukord järjest halwemaks läheks. Kursi langemine oleneb sage-dasti sarnastest teguritest, mida mitte igakord ei saa taltsutada, millele meie aga nüüd wastu astume. Kõike seda ka-wa, mida selle juures silmas tuleb pidada, ei maksa siin mitte ette tuua, ta ei ole ka weel mitte lõpulikult walmis, aga selge on, et meie nüüd ei seisa kuristiku äärel. Kui nüüd aga töölised tulewad ja ütle-wad: „Teie peate meile andma 8 naela ja 8 solotnikku aiawilja ja üle 4 naela kõrs-wilja saadusi, peale selle wõel liha ja wõid normi järele“, — siis, wõib öelda, peaksime kui Egiptuse lihapottide juures istuma. Meie ei saa, ega ükski teine wa-litsus ei saaks mõne päewa jooksul seda kõiki täita. Walitsuse nimel ütlen, meie töötame nüüd hoolega, et andmeid kokku saada, kuipalju meil mullu ära kulus, kui-palju meil sellel aastal sisse on toodud, kuipalju meil weel tarwis tuua on ja kui-palju meie sisse tuua wõime. Alles siis, kui meil see läbistikune norm teada on, kuipalju meie inimesed läbistikku üht wõi teist toiduainet wõi tarbeainet saada wõiwad, siis wõime meie öelda, kuipalju

meie lubame. Kui meie midagi lubanud oleme, siis võite nõuda, et meie seda täidame, ja kui walitsus seda mitte ei täida, mida ta lubanud on, siis hakake protesteerima ja streigiga ähwardama. Kui meie aga uisapäisa lubaksime seda, mida võimatu on täita, siis on see lubamata riiklikust seisukorrast. Tahate teie siiski streikima hakata, siis on walitsusel see seisukoht, et ta majandusliku streigi asjus wahele segama ei hakka. Siis on alla kirjutanud posti- ja telegraafiilidu esitaja ning raudteeliidu esitaja; ma pean seletama, et riigiametnikkudel streikimise õigust ei ole ega tohi olla. See ei ole kellegi riik, kelle ametnikud, kes võimu kannawad, hakkawad omapead streikima, — see tähendab korralagedust! Riik ei ole mõni selts, kus üks wõi teine liige wõib üht wõi teist asja teha. Riik on wõimukorraldus ja wõimust on osa kõigil walitsuse ametnikkudel ühel wõi teisel määral. Kes hakkab riigi wõimu tarwitama omapead wõi selle seaduslikkuse piirides tarwitamata jätab, see aitab kaasa, et riik häwineks. Raudtee on meie riigi kaitsja ja meil ei ole niisugune seisukord, et meie tohiksime seda lubada, et meie sõjawägi hätta jääks ja häwineks, wõi et meil korralagedus riigis tõuseks. Niipea, kui meie raudtee seisma jääb streigi tagajärjel, astub walitsus wahele sõjaseaduse waljusega, ja ei luba mitte, et meil riik hädaohtu wiidaks. Peetagu seda silmas, et majanduslik streik mitte riigiametnikkude hulgas ei tõuseks, see on ettewõtjate ja tööliste omawaheline asi. (W a h e l h ü ü e : N e e d t a h a w a d k a s ü ü a .) Mis söömissesse puutub, siis selgub, et meie oleme weel hiljuti katsunud elukalliduse lisamaksu tõsta. 19. mail on walitsus otsustanud, et kõigil riigitööstuse teenistuses olewatel ametnikkudel tõstetaks elukalliduse palgalisa weel 30% wõrra lisaks sellele, mis nad enne said, tähendab 60% wõrra. Selle juures on kawatus, et niipea kui meil üldine seisukord lubab, meie weel jahu saame. Kui korda läheb weel jahu osta, siis katsetakse praegust normi tõsta. Igatahes, kuigi meil puudus on, siis mitte weel wiletsus selles mõttes, et ära elada ei saa. Praegusel suwisel ajal ei ole ihukatte ja jalanõude küsimus nii teraw, et kui walitsus mõne päewa wõi nädala järele kätte ei anna, mis tahetud, siis sootu hätta jääme. Walitsus peab kindlalt kawa läbi töötama, et läbi wiia niisugust toidu- ja tarbeainetega rahuldumist, mis igale ko-

danikule õiglase osa annab. Ametnikud ja töölised ei tohi walitsuselt nõuda, et neid nõnda eesõigustatud seisukorda seataks. Kui meie tahaksime töölistele nõnda anda, nagu siin nõutakse, siis ei anna tagawarad kaugeltki seda wälja, siis peaksime ühede suu eest ära wõtma ja teistele andma. Kuidas wõidakse aga walitsuselt nõuda, et 1.400.000 suu eest ära wõtta üks osa, et 100.000 iseäralikku priwiligeeritud seisukorda pandaks, nagu mobiliseeritud töölised Wenemaal. Ainult seda wõidakse nõuda, et walitsus kindlustagu see keskmine läbistikune norm töölistele ja ametnikkudele, mis meil üldiselt olewatest toiduainetest saada on. Ärge nõudke, et meie ühe suu eest wõtame ja teisele anname, see on wõimatu seisukord. (M. Kurs-Olesk, sd.: Teiste suu ei tohi suurem olla.) Jah, see'p see küsimus ongi, et kellelgi ei tohi iseäranis suur suu olla. Mina wõin ainult konstateerida, et elukalliduse tondi wastu wõitlewad kõik walitsused terwes Euroopas. Seda rohtu ei ole leitud, mis elukalliduse hinge kinni matak, waid see kaswab, mitte ainult Eestis, waid terwes Euroopas, ja Eestis ei saa mitte mõne päewa wõi nädala jooksul temale piiri panna. Kui ühest kohast siputab, teisest kohast annab see järele. Kõik see terwe majandusorganism ei ole mitte nii konstrueeritud, et temaga kui mõne pilpawärgiga ümber wõiks käia. Nüüd öeldakse aga, et wiletsus sunnib inimesi nii kaugele, et nad wiimast abinõu tarwitama hakkawad, nagu siin arupärijate esitaja kõneles. Ma ei keeldu mitte tunnistamast, et seisukord raske on, aga mina kahtlen küll, kas nüüdne silmapilk on nii raske, et pannakse wõimalikult üle maa lendsona hüüdma: üldine streik! Tartus streigitakse, ettewõtted olewat liig kangekaelsed. Nagu teie ajalehtede aruannetest teate, ei luba nemad terwet puuda rukkid inimestele päewa kohta anda, kuid 20—30 naela lubawad nad. Mis meie aga kuuleme? Streikijate esimesel rinnal marsib üks mees, Saksa riigi alam, kes okupatsioonijast siia jäänud ja kes läbirääkimistest osa wõtab. Meie mehed seal Tartus, Tartu töölised, pole kunagi nii punased olnud, nad on küll wastupidi olnud. Ka nüüd kõnelewad nad õige mõdukalt, et wõiks ikka tööle hakata, kuid see seltsimees seletab kohe, et meie ei ole mitte oma walijate poolt wolitatud nõnda kõnelema ja awaldab järjekult oma isiklikke arwamisi. Nii keerutatakse

ja ei saa ega saa kohalt edasi. Nüüd öelge: mehel, kellel Saksamaal nälg oli, on nüüd kõige suurem häda siin ja ta peab seltsimeeste nimel kõnelema, et ei tohi mitte wõtta toiduaineid, waid peab raha nõudma. Kui teie wõtate toiduaineid, siis olete seotud, aga waba tööline ei tohi mitte seotud olla, waid tema peab rahapalka saama. Kui nüüd tõesti on willetsus see, mis inimesi taga ajab, miks ei tulda siis sellel alusel kokkuleppele? Wõtame toiduid aluseks, anname rahapalka ja arwame wälja kindlate hindadega toiduainete wäärtuse nii kõrgelt, et rahul wõib olla. Siit öeldakse, et see ei ole wastuwõetaw. Kõneldakse, raudteelastel on hirmus ärew meeolu, kuid sõitke ometi raudteel! Teedeminister on raudtee kunni Walgani läbi sõitnud ja ei ole mitte kuskil niisugust ärewust näinud, nagu mõned nooredmehed raudteelaste nimel kõnelewad, waid inimesed on täielikus arusaamises, et waja on tööd teha ja kõike jõudu kokku wõtta, et seisukorda parandada. Nead ei küsi mitte sada protsenti palgale juurde, waid küsiwad, kas meil kiwisüsi warsti otsa lõpeb ja töö sellepärast mitte seisma ei jää. Sedawiisi kõnelewad Walga depoo töölised ja mitte nii, nagu mõned liidu esitajad. Meie wäiksel maal on wäga selgesti näha, kuidas seda meeolu tehakse. Ei kõnelda mitte majandusliku willetsuse kõrwaldamiseks, waid nende huwis on teatawat ärewust sünnitada, mis kõige parem propaganda on kommunismile. Siseminister wõib teile lugu laulda, et siin meil mitte nii naiwselt ei talitata, waid siin on „otsad wälja ulatanud“, kui öeldakse, et ei tohi silmapilkugi kannatada, waid peame streikima. Sellega tõstetakse ärewust ka nende hulgas, kes seisukorda õieti ei tunne. Kui meie aga kainelt seisukorra kokku wõtame, nagu ta on, siis ütleme, et mitmekordselt tuleb jõudu pingutada, tuleb tööd teha, aga mitte ärewusse minna ja hüsteeriliselt üle õõ wiimaseid nõudmisi awaldada, — see ei ole mitte õigustatud ega sünnis. Ma usun, et meie töölised, kui nad kainelt seisukorda kaaluwad, mitte ei tule ütleva, kas annate 8 naela juurwilja ja 4 naela kõrswilja kolme päewa jooksul, wõi meie wõtame wiimase jõu appi. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Töölised pole õlesööjad.) See õlesöömine on wähest nüüd mõnel pool nii professioni tööks, sellepärast et ta tahab demonstreerida, nagu oleks meil

palju inimesi, kes niisugust õlesöömise tööd toetawad. Need wähesed agitaatorid, kes kõnelewad, ilma et neil wäge on, kes neid kuulawad, — nemad kõnelewad siin selleks, et järelkäijaid leida; need ei tee mitte muud, kui õlepeksmise tööd. Meil tuleb päris tõsiselt waadata, et meie uisapäisa selle juures talitades oma kohust ei unusta. Igaüks peab oma kohal olema. Kui walitsus ei ole üht wõi teist asja teinud, tehtagu arupärimisi. Nõudke, et asi selge oleks, kuid ärge öeldagu, et walitsusel ei ole ühtegi majapidamiskawa. Seda wõib öelda ainult see, kes ei ole näha püüdnud, mis walitsus on teha katsunud. Meil on praegu mõne ministeeriumi reorganiseerimine käsil, see ei ole mitte ühe-kahe nädala töö, waid seal tuleb kõik arwesse wõtta; kuid seisukord on ikka ainult kõwenemas, kuigi asteastmelt. Sellepärast wõime üsna rahulikult nendest raskustest weel üle saada, mida meil igal ühel ikka kanda tuleb.

Siseminister A. Hellat: Wangistusest, millest arupärimine räägib, oli Wabariigi Walitsusel teada, sest enne arupärimist pöörasid juba töölised arupärimisega walitsuse poole, mispärast need wangistused on toime pandud. Sellepeale wõib otsekohe wastata, ja ei ole 3-päewalist termini tarwis. Töölised olid sellel arwamisel, nagu arupärijad, et tahetakse nüüd wangistustega streiki maha suruda. Kui mõned nähtused ühel ajal sünniwad, siis ei wõi mitte sellest järeldada, et nad ühise põhjusega seotud on. Wangistus on enne ka ette tulnud ja loomulik, et ärewal ajal neid weel suuremal arwul ette tuleb. Ei ole Wabariigi Walitsus, ei ole ka mina sellel arwamisel, et tööliste suured massid streigi wälja kuulutawad poliitilistel põhjustel. Walitsus on arwamisel, et tööliste nõudmised mitte liialdatud iseäralikult ei ole, kuid küsimine ei seisa siin mitte selles, waid teises — kas meie jõuame neid soowe täita, wõi oleme jälle sunnitud raskel ajal nõudmisi piirama, olgugi et nad õiglased on. Kui arwesse wõtta neid lubamisi ja kohustusi, mis töölised tahawad eneste peale wõtta, et nad Tartus on lubanud suuremal jaol endid nõudmistest lahti öelda ja igatpidi kokku leppida, siis — niipalju kui tööliste meeolust näha, peab ütleva, et nende poolt on suur ja palaw soow sellest asjast kuidagiwiisi üle saada ja sellepärast ei ole walitsus sel arwamisel, et see streik nüüd ainult kom-

munistide töö on. Loomulik on aga, et streiki ära kasutada kawatsewad kommunistid, see oli ennegi nii ja on ka praegu niiviisi. Wõib olla, et akl. Kruus'il mitte teada ei ole, mispärast kommunistid siin meil weel töötawad, aga kommunistid ei ole iseseiswate sotsialistidega mitte ühel arwamisel. Näiteks wiimases kommunistlikus lendlehes nr. 15 on Kingissepp'a poolt öeldud, et kui iseseiswad sotsialistid tulewad tööliste juurde, siis nad peawad nendele ära karanud sotsialistidele ja endistele sotsiaal-rewolutsionääridele teed näitama Ast'i ja kollase internatsionaali poole. Nii siis, kui akl. härra Kruus sellel arwamisel on, et praegu Wenemaal mingit põhjust ei ole meiega halba wahekorda luua, siis peab ütleva, et Kingissepp, kes muidugi rohkem puhastwerd kommunist on kui akl. härra Kruus, teistsugusel arwamisel on. (Wahelhüüe: Ega Kruus kommunist ei ole.) Mina tõepoolest aru ei saa, mis wahe siin on. (Wahelhüüe: Ise olete sotsialist ja ei tea, mis wahe on sotsialisti ja kommunisti wahel.) Seda ma tean küll, kuid mis wahe kommunisti ja iseseiswa sotsialisti wahel on, seda ma ei tea. On ju teada, et mõni aeg tagasi Tartus üksjagu kommuniste kinni wõeti ja nende juures leiti dokumente, mis olid Wene walitsusasutuste poolt ja selle algatusel wälja antud. Nii tähendab, et ometi selle peale waatamata, et kommunistidel siin tegewust ei peaks olema ja nemad peaksid aitama akent Euroopa ja Eesti wahel lahti hoida, on kommunistid teistsugusel arwamisel. Mispärast nemad seda akent jälle suluda soowiwad, selle kohta wõiwad arwamised lahku minna, mina aga konstateerin seda, et on olemas teataw wool, et nende seisukord Wenemaal ka täitsa kindel pole, ja see on ka arusaadaw, ja sellepärast katsuwad nad kõik teed lahti hoida. Seletan Asutawale Kogule, et need kinniwõtmised mingisuguses ühenduses streigiga ei ole, waid kinniwõetud isikud on pörandaaluse kommunistliku partei tegewad liikmed, ja kui nüüd töölistes wõi Asutawa Kogu liikmed tulewad nõudmisega, et neid peaks lahti lastama, siis on see täitsa wõimatu — neid süüdistatakse niisuguses kuriteos igatahes, et lahti lasta ei wõi mitte. (Wahelhüüe: On nad midagi teinud, wõi ainult mõtlemise pärast?) On teinud. Mida Wabariigi Walitsus teha wõib, on see, et see asi

rutem kohtus ette tuleb ja sellepoolest on ka kõik tehtud, ning ma loodan, et kõige ennem 2 wõi 3 nädala pärast nad kõik kohtu ees wõiwad olla, rutem ei saa mitte, sest kui üks protsess, millest ligi 30 inimest osa wõtab, arutamisele wõetakse ühe kuu jooksul, siis on see wäga ruttu tehtud ja kohus peab kõik teised asjad kõrwale jätma ja seda on ka tingimata tarwis teha. (J. Temant, maal.: Wõib ainult rõõmustada, et meil sarnane siseminister on, kes kohtukorralduse eest hoolitseb.) Küll mina kohtuid juba hinnata oskan, härra Temant. Mina arwan, et kohus peab niipalju wastu tulema ja selle asja rutem arutamisele wõtma, et just maha suruda seda arwamist, nagu oleks see kinniwõtmise streigiliikumisega ühenduses; kes siis süüdi on, saawad nuheldud ja siis on awalikult kõigile teada, mispärast on kinniwõtmised olnud ja mispärast on neid kohtu kätte antud.

K. Ast (sd.): Austatud Asutawa Kogu liikmed! Mind ja meie fraktsiooni huwitab peamiselt ainult esimene esitatud arupärimine. Teine ei saa meid juba sellepärast mitte huwitada, et tema peale on kindel wastus antud ja sellest wastusest selgub, et kinniwõtmised ei ole ühenduses praeguse streigiga, mida meie ilmingimata ja kahtlemata peame majanduslikuks streigiks. Ja kuna nad ühenduses ei ole, siis ei ole meil mitte põhjust arwata, et walitsuse nimel liiategi oleks juletud sarnaseid wale fakte ette kandma tulla, ja sellepärast kordan ma weel, et teine arupärimine meid ei huwita. Mis aga puutub esimesse arupärimisesse, siis olen ma kõige suurema huwiga kuulanud seletusi, mida jagas peaminister härra Tõnisson. Meie jagame selles mõttes walitsusega üht seisukohta, et meie arwame, et praegusel raskel ajajärgul, kus suur tarbainete puudus, kõik meie kodanikkude kihid kohustatud on oma tarbeid wähendama, wõimalikult kärpima, et ükski kiht kodanikke ei wõi pretendeerida nende elumõnustus peale, mis wõimalikud olid enne sõda, rahuajal. Ühtlasi pean konstateerima, et sarnast riikliku seisupaika ei ole kuskilt poolt awaldatud ja kui on kuskil oma tarbeid kärbitud, siis on seda sunnikombel pidanud tegema ikka töölistes, kuna aga rikkamate kihtide poolt ei ole kõigewähematki enesetaltsutamist ega ohjamist selles sihhi silma paistnud, et ka nemad oleksid ar-

wesse wõtnud üldist rasket seisukorda. Sellepärast tundus ka minule ja ma arwan õige paljudele teistele Asutawa Kogu liikmetele, ülearusena ja tarbetuna see ütetus „Egiptuse lihapottide otsas istumisest“. Kui kuskil peaks lihapottide juures istutama, siis igatahes mitte seal, kus elawad proletaarlased ja ei saa ka keegi Egiptuse lihapoti juures istuda proletaarlase palgaga. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Täitsa õige!) Töölise üleriiklik palk oli kindlaks määratud viimasel üleriiklikul palkade reguleerimisel mullu sügisel, välja minnes turuhindade ja eksistentsmiinimumi alustelt. Esiteks wõeti aluseks inimese päewane tarwilik toidunorm nende andmete järele, mis välja on töötatud kultuurriikides, silmas pidades seda toidluse tasapinda, mis tegelikult üksikutes riikides walitseb ja mis arstlikult seisukohalt waadates tingimata tarwilik on, kui üldse elada tahtakse. Üsikumid asjatundjad arstid waatasid selle eksistentsmiinimumi läbi ja leidsid, et seal midagi liialdatud ei olnud, waid kui kuidagi wõimalik oleks olnud, siis oleks tulnud seda kalooriate hulka suurendada, mis välja rehkendatud oli. Kui wõrrelda seda toiduainete hulka, mis töölisel oli wõimalik omandada mullu nowembrikuus selleaegse palgaga, samuti ka detsembri- ja oktoobrikuudel, siis selgub, et enam-wähem tasakaalu olid palgad ja elukallidus wiidud 1913. aasta töölise toitusoludes. Teie ei tohi aga mitte imestada, kuidas nii kõrgele juleti nii järsku tõsta meie töölise palkasid. Tähendan, et tööliste toitus 1913. aastal ja enne seda ei olnud mitte toitus ideaalses mõttes, waid alatoitus. Meie maa töölise toitus oli hoopis halwem kui mujal maades, iseäranis Tallinna ja Wene proletariaadil. Nad toitsid endid märksa halwemini kui Saksamaa proletariaat ja peaaegu kaks korda halwemini kui Ameerika tööline. Niiwiisi on arusaadaw, et meil juleti püsima jääda nende toitusnormide ja selle toitusasapinna juurde, mis meie maal oli 1913. aastal. Meie maa ja Wenemaa töölise halb seisukord ka toitusel mõttes onenes muidugi sellest, et mingisugune klassiwõitluseks organiseerimine wõimalik ei olnud. Meil ei olnud mingisuguseid wäljakujunenud wõitluse wormisid töö ja kapitaali wahel. Wenemaal on ikka walitsenud teataw absolutism, ja meie wabariigi proletariaadi seisukord ei ole mitte parem. Kui meil weel mullu sügisel umbes seesama toitusasa-

pind maksma pandi, mis walitses siin 1913. aastal, siis oli see sisu poolest ometi teatud alatoitus. Pärastpoole, kui neid reguleeritud palkasid tarwitati, käis nende palkadega kaasas alaline turuhindade tõus, wõi waluuta langemine, kuidas seda nimetada tahate. Igatahes töölised ei saanud, saades kõrgemat palka, mitte enam neid tagajärgi, mida palga reguleerimise juures tabada taheti. Praegu on seisukord, wõrreldes detsembrikuuga, mitu korda hullemaks läinud. Mul kahjuks ei ole täpiseid andmeid kaasas, ma ei teadnud mitte, et täna neid tarwis oleks olnud, aga töö-hoolekandeministeriumis on andmed olemas igatahes. Mina pealiskaudselt lehitsesin need andmed läbi. Detsembrikuus nimelt oli töölisel wõimalik weel pool naela wärsket wõid päewas osta ja pool naela seapekki ja jõudis ta ka oma poole naela tshekileiba välja lunastada. Praegu ei ole see aga mitte wõimalik. Ma ei kõnelenud praegu ka mitte igast töölisest, waid ainult neil, kes wabrikutes töötasid, oli wõimalik eelnimetatud aineid saada; see oleks tulnud muidugi perekonnaliikmete peale ära jagada. Nüüd oleme aga sellelki alatoitluse pinnalt alla lüngenud ja kui töölise päewapalka ka mitte ei tõsteta wõi ei wõimaldata töölisele odawamate hindadega aineid saamist, siis jõuame meie tõepoolest „Egiptuse lihapottide juures istumise“ asemel mitte ainult alatoitluse juurde, waid nälgimiseni. Paberi peal näeb see nii kena välja: walitsus annab töölisele 15 naela heeringaid kuus ja warustab kaks korda aastas riietega; annab, kui ma ei eksi, kaks naela kartulid päewas. Kuid tõepoolest on seda kõike kätte saanud ainult üksikud töölised ja mitte ka weel suured. Eraettewõtted, nimelt Tallinna tööstuse raionis, on oma töölisi palju paremini warustanud, kui walitsus warustada suutnud. Raudteetöölised, näiteks, ei ole saanud kätte seda normi, mis walitsus lubanud. Härra peaminister ütleb, ega see meeoleolu raudteel põrmugi nii hull ei ole, kui seda kujutatakse. Tõepoolest on see ka nõnda. Inimesed saawad seisukorrad aru ja ei taha mitte otsekohe streigi peale välja minna ja kui keegi, ma olen nii vähemalt kuulnud, tuleb nõuandega, et ei ole mitte mingisugust kokkulepet tarwis, waid otsekohe on tarwis ainult nõuda kas wõi streigi abil, — siis ei usta enam sarnaseid kihutajaid. Need töölised, ja seda enam weel raudteetöölised, on igatahes wastutulelikud ja tahawad ka

praegu võimalikult kokku leppida. Ma ütlen — hoolimata sellest, et nemad ei ole veel mitte ratsiooni kätte saanud. Veel täna hommikul oli võimalus mul kuulda, kuidas Walga raiooni töölised rääkisid, et neil ei ole isegi lubatud kartulid kätte antud, mille saamine õige hõlbus on, sellepärast et meil kartulitagavarasid küllalt oli; niisamuti ei ole nad seda lubatud riidet ja varustust saanud; üldse ei ole nad mitte midagi saanud. Läänud reedel on Walga raiooni tööliste esimene kord jahu ja terawilja wälja jagama hakatud, kusjuures jahu saab 6 naela inimese peale, — kuid seegi wäljaandmine on seisma jäänud, sest teade olla tulnud, et esialgsed hinnad, millega jahu wälja anti, õiged ei ole ja et uued kõrgemad on. Hoolimata sellest, et wäga suur ootajate järg on olnud, on wäljaandmine lõpetatud ja ootajad mitmetunnilise ootamise järele koju saadetud. See oli esimene jagamine tänawu aasta. Nendest üksikutest näidetest on küllalt, et mitte ei maksaks liialt hoobelda selle walitsuse warustusega: walitsuse warustuse andmine on organiseeritud kõige armetumal kombel ja mida enam kaugemale keskwalitsusest, seda armetum on see warustamine olnud. See ei ole mitte üks selles mõttes, et lubatud warustust ei ole wälja antud, waid saadud warustus on tõepoolest tihti nii kõlbmata olnud, ilma et inimestel pruugiks upsakas olla, et nad neid toiduaineid iseäranis oleksid wõinud sorida. Minule on mitmel juhtumisel teatatud, on ka kaebtusi selle kohta tulnud, et just täiesti kõlbmata ained on wälja jagatud, ja et mitmel juhtumisel pakutawad asjad lihtsalt wastuwõtmata olid. Kui nüüd walitsus edaspidi selles mõttes tööliste wastu tulla tahab, et tööliste hakatakse warustust andma, et katsutaks see aparaat rohkem korda seada, sest senni ei ole ei walitsus ega toitlusministeerium warustuse-aparaadi kokkuseadmise mõttes kuigi palju ära teinud ja see isesugune warustuse liit, mida nüüd peaminister on kokku seadma hakanud, ei ole kaugemale saanud sellest koosolekust, mida sellesamas saalis peeti ja mis wäga halb miiting oli ja meile mingisuguseid tegelikke tagajärgi andnud ei ole. Aga on veel üks isesugune asjaolu olemas ja see asjaolu seisab selles, et ühel poolel ei ole mitte head tahtmist kokku leppida. Kui meie, näiteks, wõtame Tartu streigiloo, siis näeme ka sellest loost, et esiteks, tööliste poolt ülesseatud nõudmised on kaunis mõõdukad ja teiselt

poolt, hoolimata nende mõõdukast kokkuseadest, puudub täielik tahtmine läbirääkimistel kokkuleppele jõuda. Tartu raiooni tööandjate esitus ei waidle õiguse poolest sugugi selle palganõude wastu, mis tööliste poolt üles on seatud, waid seal waieldakse peajaslikult teiste nõudmiste wastu, mida nemad omakeskel literatuuriks nimetawad. Need teised nõuded sisaldawad üldises kokkuwõttes kollektiiv-lepingu nõudeid. Kuna Tartu tööliste ametiühisuste kesknõukogu on juba enda peale kohustusi wõtnud töö asjus, näiteks, Tartu linna uulitsate parandamine, siis Peipsi laewastiku remonditööd ja teisi mõnesuguseid töid, millega on juba inimestega käsutama harjunud ja täieliku ülewaate Tartu tööbörsi üle on saanud, teab ametiühisuste kesknõukogu wäga hästi kollektiiv-lepingu tegelikke tagajärgi ja wõib selle täitmist garanteerida. Kui see oleks ainult katse olnud esimest korda seda nõudmist täita, siis wõiks küll öelda, et see on õigustamata nõudmine. Kui aga töö seda ise on näidanud, et niisugust lepingut korraldada wõib, et töölisel jaksawad kohustust kanda, siis on selle kollektiiv-lepingu nõudmine terwe Tartu tööliste poolt täitsa õigustatud.

Selle kollektiiv-lepingu sisu seisab umbes järgmiselt koos. Töölised wõetakse kõiksugu ettevõtetesse teenistusse kesknõukogu korraldatud tööbörsilt. Lahetilaskmine sünnib ja on lubatud ainult sel juhtumisel, kui tööd ei ole wõi kui töölise kõlbmatus selgeks tehtakse. Otsustamisest selle kohta, kas wabrikul on töölisele tööd anda wõi ei, sellest otsustamisest peawad tööliselised osa wõtma. Peale selle on seal veel teisi nõudmisi, mis käiwad tööpäewa reguleerimise kohta; näiteks, nõutakse 8-tunnilist tööpäewa, mis nii kui nii juba seadusandlikul teel maksma on pandud, kuid teewad selle juurde täienduse, et siis, kui töötatakse lõunawaheajaga, siis maksab 8-tunniline tööpäew; kui aga mõnes tehases wõi wabrikus soowitakse tööd teha tööliste soowi järele ilma lõunawaheajata, siis tuleks tööd teha 7 tundi. Siis on laupäewa kohta eraldi nõudmine üles seatud, et laupäewal kestab töö 5¼ tundi. Kui meeles peame seda, et see ime ei ole, et see juba Wene ajal maksmas oli, ja et see ka mingisugune iseäraldus ei oleks, kui laupäewadel tööaeg lühemini kestaks, kui teistel päewadel ja et see teada on, et isegi wanasti Wene ajal suures wabrikutes laupäewane tööaeg lõppes kell 12, siis wõiks leppida sellega,

et meil laupäewal oleks tööpäew 2¼ tundi lühem kui teistel päewil. Oieti, kui seda kollektiiv-lepingu sisu lahti sõlmida, siis selgub, et ka selles kollektiiv-lepingu nõudmises mitte midagi iseäralikku ei ole, ja just kollektiiv-leping on see, mille wastu Tartu tööstusettevõtjad seisawad. Töölised oleksid walmis leppima sellega, mis nad on deklareerinud, kuid tööettevõtjad sellest märku ei anna ja sellest tuleb järeldada nende poolt suurt wastutulematust. Meie seisukoht on see, et töölistel on tarwis kokkulepe; meie usume, et töölised on ise walmis kokku leppima ja ei arwa ka mitte, et Tartu tööliste natuuras palka maksta ei saa. Wõib olla, et osalist palgamaksmist natuuras wististi mõned wastu wõtawad, siis kui neil eestkätt kindlustatakse kollektiiv-leping. Meie arwame, et kokkulepe oleks wõimalik luua, aga niikaua kui ettewõtted paremaks arwawad streiki tulla lasta ja sellele weel ette katsuwad jõuda, ei ole kokkuleppest juttu. Tartus ei ole streik, waid on lokaut. Praegu on Tartus töökodade ukсед kinni pandud ja töölistes on kutsutud lõpuarwet wastu wõtma, ja teadmata on, kuna need Tartu ettevõtted walmis on töölistega kokku leppima, ja wõimalik on, et nad oma wabrikuid hoopis tahawad kinni panna. Ma ei tea, kas nad arwawad seda, et nad warsti neid jälle awada wõiwad, wõi missugused wõiksid nende tagamõtted olla. Kõike seda silmas pidades ja arwesse wõttes waatame meie asjaolu peale selle pilguga, et walitsus mitte ei tohi ega pea niisama heatahtlikult kõrwaltwaatajaks jääma, waid walitsus on kohustatud siin wahele segama. Iseenesest on ju üks väga hea asi, nagu peaminister ütles, et ei wõi jutugi olla sellest, et riik pealt waatab niisugust asja. Ja kui meie üldist seisukohta praegusel silmapilgul waatame, siis leian mina, et riik ei ole kaugelki õigustatud kõrwalt waatama selle peale, mis sünnib eratehastes wõi eratöökodades. Wõib ju rääkida waluuta tõstmisest, sisse- ja wäljawaest. See teoretiseerimine on väga hea asi, aga wastuwaidlemata tõde on ka see, et niikaua kui meie oma produktiooni ei suuda tarwilikult arendada, niikaua mingisuguste kunstlikkude spekulatsioonidega ega sisse- ja wäljawaega meie walitsus oma rahalist seisukorda parandada ei suuda, ja peasi on ikka töö. Kui nüüd üksikuid tehaseid ja wabrikuid, mis praegu weel produtseeriwad, tahtakse seisma jätta, siis see nähtus ise-

enesest peab uuesti meie rahakursi langesemisele kaasa mõjuma.

Praegu ei ole turul mitte mingisugust ainet ega tarbeasja, mille kohta wõiks öelda, et sellest puudus ei ole. Kõigist on praegu puudus ja ühesugune puudus on praegu nõelast kui leiwast; samuti ei ole meil nahaprojekte ja isegi luksusasju, mille kohta wõiks öelda, et neid turul palju on. Ja kui kõigist puudus on, siis on ka sisseweo kiusatus olemas ja ma arwan, et see luksusasjade sissewedu on asi, mille kohta wõib küll eitawale seisukohale asuda, kuid mida ikkagi lõpulikult saab ainult sel teel takistada ja ära kaotada, kui neid luksusasju meie turul sel mõõdul ilmub, kuipalju nende järele jõukate inimeste poolt nõudmist on. Ja kõike seda silmas pidades läheme meie selle peale wälja, et meie peasi on, et produtseerima peame ja peame ise oma siseturu jaoks produtseerima. Ja mõistagi, kui meie tööstuse elu üldse funktsioneerida jaksaks, siis käiks meie seesmise turu produtseerimisega kaasas kahtlemata ka produtseerida tahtmine, ja sellepärast arwan mina, et just praegu, rasket majanduslikku seisukorda arwesse wõttes, ei tohi wabrikud seisma jääda, ja kui nemad kinni jääwad, siis on see ka riiklik kuritegu, ja riik peab siin wahele segama. Selleks on olemas walitsus oma väga mitmesuguste funktsioonidega ja meie soowiksime igatahes näha, et walitsus otsiks neid teid, mille kaudu tema ise wõiks töölistega läbi rääkida. Senni on Tartu tööliste ja tööandjate wahel läbi-rääkimised töö-hoolekandeministeeriumi esitaja, — kohapealse töökaitse komisari juuresolekul sündinud. Riik ei ole igatahes ennast sinna wahele seganud ja töölised ei ole ka otsekohe walitsuse poole pööranud.

Mina arwan, et walitsus ise peaks pöörama Tartu tööliste poole ja nendega läbi rääkima; kui aga teisiti mitte ei saa, siis ei kohkuks ka meie sest kõrwale, et need ettevõtted, mille omanikud mitte ei taha oma ettevõtteid awada, saaksid sekwestreeritud. See ei ole iseenesest mitte rahwamajanduslik wõte harilikul ajal, aga hädaabinõuna ei saa meie ka sarnase sammu eest tagasi pörgata. Mis aga puutub Tallinna tööliste nõudmisesse, siis on ka kahtlemata tõsi, et töölised on oma nõudmises kaugemale läinud, kui nemad kõiki asjaolusid arwesse wõttes wast õigustatud oleksid olnud. Aga teie peate ometi mõistma nende inimeste psühholoo-

giat! Neil inimestel oli alles detsembrikuus läinud aastal palga mõttes warustatud elamismiinimum, kuid tarwitses ainult 2—3 kuud mööda minna ja neil ei olnud seda miinimumi enam. Neil inimestel on teadmine: hea küll, täna läheb meil korda kokkuleppe teel palgamäära wälja tingida, mis wastaks enam-wähem turuhindadele, kuid kui kauaks see wahakord saadud palga ja turuhindade wahel kestab, see on neil inimestel juba eelmistest kogemustest teada. Kuu pärast, wõib olla, ei lähe niigi palju mööda, tuleb neil uuesti nõudmistega esineda. Seda psüholoogiat peab mõistma ja nii tuleb seda etteküsimist seletada, mida töölised teinud on. Muidu on aga lugu nii, et see 152 marka, mis seal päewapalgana üles on antud, wastab sellele samale palgale, mis detsembrikuul oli, — 30 margale. Õiguse järele on see 1913. a. palk. Meie peame arwesse wõtma praegust rasket seisukorda ja meie ei tohi mitte pretendeerida 1913. aasta toitulustasapinna peale. Walitsuse käes on nüüd wahetalituse asi ja sellepärast peaks walitsus kõik tegema seks, et töölisi produktidega warustada, sest nagu näete, rahapalgaga warustamine ei annaks oodatawaid tagajärgi kellelegi, ei töölisele, ega ka neile, kes seda palka on kohustatud maksma. Selleks aga, et töölisi produktidega warustada, selleks igatahes ei ole meie praegune toitusorganisatsioon küllalt wõimukas. Kui walitsus soowib töölise warustamist enda peale wõtta, siis peab ta oma warustus-aparaadi seadma tugewamale järjele, et mitte ilmsiks ei tuleks sarnased nähtused, et tsentrumist on lubatud hulk toiduaineid kätte, kuid periferis ei saada mitte midagi. Meie ei taha täna walitsusele mingisuguseid juhtnööre ette panna, sest meie arwame, et walitsusel asja läbikaalumise järele uuesti wõimalus awaneb küsimuse kohta seletusi anda. Neid seletusi ära kuulates leiab ehk Asutaw Kogu wõimalikuks walitsusele mingisugust juhtnööri anda. Täna aga toetame meie iseseiswate sotsialistide poolt esitatud arupärimist, mis sisu poolest mitte arupärimine ei ole, waid küsimus walitsusele. Meie toetame seda arupärimist selles mõttes, et siis, kui arupärimine wastu wõetakse, walitsus kohustatud oleks lähemal ajal teatama nendest sammudest, mis tema töölise palgaküsimuse alal teinud, ühtlasi ka neist kokkulepetest, mis ta sellel alal saanud. Meie arwame, et asi iseenesest wäga pa-

kiline on, ja et järgmine koosolek reedel on, siis toetame meie seda 3-päewast termini, mida arupärijad soowitawad wastu wõtta.

Peaminister J. Tõnisson: Oma endistele seletustele lisaks wõin ma kategooriliselt öelda, et walitsus ei saa nõudmist mitte 3-me päewa jooksul täita. Kui teie wõtate selle otsuse wastu ja panete selle kohuse walitsuse peale, siis ütlen ma ette, et see nii wõimalik ei ole. Meil ei ole käes weel andmed, kuipalju meie saame wälja anda lähematel kuudel leiba, samuti puuduwad meil ka teised andmed. Kui meie peaksime 3-e päewa jooksul ütleva, mis meie oleme streigi ärahoidmiseks teinud, siis wõite ette kujutada, et meie oludes ei saa sarnast kohustust ükski walitsus oma peale wõtta. Kui Asutaw Kogu siiski seda nii otsustab, siis peab tema arwesse wõtma, et walitsus seda ei jõua. Walitsus on üldise seisukorra arutamisele wõtnud juba warem, ja mina olen nende läbirääkimiste põhjal, mis walitsusel on olnud, omad seletused andnud. Kui nüüd mõne päewa jooksul mingisuguseid lõplikke otsuseid ei tehta, siis kujutatakse omale mõnda asja nii ette, et walitsus meelega mõnda asja ei tee. Teiseks öeldakse siin, et walitsus ei ole kõike oma mõju maksma pannud selleks, et ettewõtjate esitajad oleksid oma seisukoha awaldanud. Walitsus ei saa sundida, et nemad seda teeksid. Walitsuse ülesanne on tarbekorral selle eest hoolitseda, et wabrikandid oma töötooteid mitte liig kallilt turule ei saadaks ja sellega elukallidust ei tõstaks. Kui nüüd meie töölise palgad wabrikantide poolt madalal hoitakse, wabrikute tooteid aga liiga kallilt müügile saadetakse, siis kinnitab walitsus, et seda ei wõi lasta sündida, waid siis waadatakse, kuipalju meie wabrikud tohiwad teenida ülepea. Meil on liiaku wõtmise wastu wõitlemise seadused ja on teised abinõud olemas, et meie siis wabrikantidele piire saame tõmmata. Et nüüd wabrikute sekwestreerimisega walitsus midagi saab ära teha, siis peaks ometi see etteheide kokku langema, et walitsus ei ole mitte saanud riikliku warustamise aparati nii korraldada, nagu kord ja kohus. Kui meie tahaksime närwilikult kõik wabrikud sekwestreerida ja sellega lokauti ära hoida, siis on see õige halb katse. Kui aga wabrikandid tõesti hakkawad wahel sihilikult tööseisakuid prototseerima, siis on iseenesest mõistetawalt walitsuse kohus kõiki abinõusid tar-

witusele wõtta, et seda mitte edendada ja sündida lasta. Meil on tarwis, et meie oma produktsiooni abinõusid hoiaime. See peab ju nii olema. Tallinnas wabrikantide esitajatega warustuse asjus läbi rääkides, on walitsuse esitajatel niisugune tunne olnud, et niisugust sihilikku teguwiisi nende poolt mitte kuidagi tunda ei olnud, et nad tahaksid meelega streiki sünnitada ja siis wahest lokauti wälja kutsuda. Seal on wahest õieti arwamist awaldatud, et nemad oma töö ja toodete hindade juures ilmaturul wõiwad tööpalgale juurde lisada, kuid ikka kaaludes on ette toodud seisukoht, et rahapalga kõrgendamine ei aita meil Eesti rahawäär-tuse alanemist ja turuhindade tõusmist ära hoida. Seal on walitsusel kui ka wabrikantide esitajatel mitmel puhul ühine soow olnud, et warustust aineliselt — in natura — tarwis toimetada. Muudkui just selles ongi meil raskus, et neid tarwilikke warustusaineid nii raske on kokku saada, et ei saa mitte seda tootust anda, et nii ja nii kõrgel määral warustust anda saaks. Toitlusminister wõib seletada, kuidas seda warustust on wälja antud, mis walitsuse poolt on lubatud. Nüüd aga ühekorraga jällegi ei tea, kui palju ära teha tootada, see tähendaks õieti lubadusi anda, mida täita ei saa. Sellepärast arwan mina, kui tahetakse arupärimist wastu wõtta selles mõttes, et walitsuselt oodata täiendawat seletust lähemate päewade jooksul, siis ei ole sellel enam mitte mõtet. Täiendawaid seletusi walitsus anda ei saa. Läheb mitu nädalat enne ära, kui walitsus kindla kawa saab kokku seada ja maksuma panna meie tööliste ja ametnikkude warustamise asjus. Alla 3 nädalat ei wõi mitte rehkendada, wististi ei lähe ka mitte üle 4 nädala tarwis. Kui seda aega arwatakse liig pikaks, siis tehtagu sellest järeldus ja pandagu inimesed sinna, kes ühe hüppega wõiwad kõik heaks muuta. Meie oleme katsunud ja katsume edaspidi teha, mis wõime. Kui wõimatut nõutakse, siis ei wõi meie seda mitte.

Nii siis ei ole meie mitte midagi sihilikku tööliste wastu teinud, ei ole ka tööandjate kasuks ega nende huwides midagi katsunud teha, waid just keskteed püüdnud käia. Kui hakatakse walitsuse aparati teiseks tegema, selleks on täielik wõimalus olemas, aga peab silmas pidama, et meil praegu niisuguste raskustega tegemist on, mille kõrwaldamine aega nõuab. Nii ruttu ei ole see mitte

wõimalik. Kui meie näiteks paneme rutuliselt mõne kawatsuse käima, mõne nädala pärast wõiwad meil sootu eitawad tagajärjed olla. Mis meie siis teeme? Muuda jällegi süsteemi. Just selles, et süsteemi tuleb sagedasti muuta, ongi see raskus, mis ei anna wahest nii häid tagajärgi. Kõiksugused puudused takistawadki ühte wõi teist süsteemi lõpulikult ja kindlalt läbi wiimast; seal on siis tarwis wõimalikult wähe kohustusi ühele wõi teisele poolele lubada. Selles mõttes ongi nüüd, kus walitsus praegusel ajal teatawat süsteemi warustuse ja palga poliitika alal katsub maksuma panna ja wälja töötada — aega tarwis, et meie mitte nagu üle-öö kõike ei tahaks kätte saada. Selles mõttes arwan ma, et kui walitsuse seletused ära kuulatakse, wõidakse ühte ja teist näpunäidet teha, mis Asutaw Kogu soowib ühes wõi teises sihis, — aga antagu walitsusele aega, et tema oma kawatsustega esineks, maksuma paneks ja Asutawale Kogule seletust annaks. Kui siis asi wiibib, siis wõetagu jälle arupärimine ette. Aga et nüüd jäetaks siin arupärimine nagu rippuma, kui kalkuleeritakse: kas nii ja nii mitme päewaga saab seletuse? Walitsuses on ka inimesed, kes oma närwidega peawad rehkendama. Nad ei jõua seesuguses ärewas meeleolus töötada. Seal on tõesti tööd tarwis teha. Alla 12 tunni ei tee keegi. Meil tuleb sagedasti 15—16 tundi päewas tööd teha. Jälle wõib öelda, et nüüd tehke meile see ruttu walmis. See ei ole mitte sarnane käsuasi. Asutaw Kogu peab arwesse wõtma tegelikke olusid, milles meie töötame ja wõib omi nõudmisi awaldada ikka wõimaluse piires.

Toitlusminister **J. Kriisa:** Akl. härra Ast'i kõnest paistis, nagu ei oleks toitlusministeerium tema peale pandud kohustusi mitte täitnud. Selle peale pean seletama, et weebruarikuust peale, kui walitsus kohustuse wõttis enese peale riigiametnikke ja -töölisi ainetega warustada, töötati toitlus-kaubandus- ja tööhoolekandeministeeriumide esitajate poolt korraldus wälja, mille järele ametnikkudele ja töölistele pidi selle seaduse järele toitlus- ja kaupandusministeerium tema käes olewaid aineid wälja jagama koha peal üksikutele ministeeriumidele ja need pidid siis omakorda need ained omale alluwatele ametiasutustele siin ja teistes linnades kätte toimetama. Kohe pärast seda, kui märtsi- ja aprillikuu warustus kätte pidi antud saama, andis

toitlusministeerium teada koha peal olevatele ministeeriumidele, et nad võivad määratud aineid kätte saada. Üksikud ministeeriumid võtsid ained kohe välja ja saatsid edasi, kuna teised seda korraldust nii kiirelt läbi viia ei saanud. Arwati, et umbes 2 kuu jooksul varustusasi korraldatud saab. Et veel teisi komiteesid organiseeritud ei olnud, siis kohustati jällegi toitlus- ja kaubandusministeeriumi, et nemad teatawal arvul aineid, mis tööliste määratud olid, neile kätte toimetaksid. Maikuu algul andis toitlusministeerium uuesti wastawatele ministeeriumidele teada, et ained saavad välja antud juba maikuu algul terwel arvul, nii kui määratud oli walitsuse poolt, välja arwatud jahutagawara, sellepärast et walitsusel seda mitte koha peal olemas ei olnud, kuid selles asjas tegi ministeerium korralduse ja andis maakonnawalitsustele teada, et nemad peawad wastawal arvul oma piirkondades raudteelasi varustama. Maakonnawalitsus on ükskord selle kohustusega ka toime saanud, kuid vähemal määral, ei ole nad suutnud veel mitte tarwilikul määral seda jahu kokku saada, mis linnade, sõjawäe ja raudteelaste varustamiseks tarwis läheks. Pean tähendama, et iseäranis viimasel ajal on see küsimus väga raskeks läinud. Asutawas Kogus on küsimus päewakorrale võetud, et kas mitte rekvisitsiooni ei saaks tarwitusele võtta, kuid see asi on omal ajal laineid lõõnud ja mõned maakonnad teatasid, et neil võimalik ei ole wilja anda. Ajakirjanduses ja Asutawas Kogus sai küsimus üles võetud, et katsutaks rekvisitsiooni ära kaotada, sest wiljatagawarasid ei tulnud enam tarwilikul määral kokku ja ta ei wistanud otsekohe oma otstarbele. Kui aga jahutagawarad Tallinnasse jõuawad, mis praegu tulemas on, siis igatahes toitlusministeerium saab ka seda pahet parandama ja esimeses järjekorras raudteelastele jahu andma.

A. Anderkopp (töer.): Teen ettepaneku waheaega määrata $\frac{1}{4}$ tunniks.

Juhataja **J. Seljamaa**: Ettepanek on tehtud waheaeg määrata weerand tunniks. Teisi ettepanekuid ei ole? (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu võetud.

Kuulutan waheaja weerand tunniks.

Waheaeg algab kell 8.15 min.

Pärast waheaega algab koosolek kell 8.50 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **J. Seljamaa**.

Sekretäri kohal sekretäär **H. Martna**.

J. Piiskar (is.): Peaminister oma teises kõnes seletas iseäranis alla rõhutades, et walitsus on esimese arupärimise kohta, mis käsitab tööliste majanduslikku seisukorda, juba oma seletuse andnud ja et kui tahetakse veel uut ligemat seletust saada, siis kulub selleks kõige vähemalt kaks või kolm nädalat ehk ka kuu aega. Sellest seletusest jääb mulje, nagu oleksime meie, arupärimise algatajad, esinenud arupärimisega mingi ootamatult päewakorrale tulnud või toodud küsimuse kohta, et sellega üllatada. Lugu aga ei ole mitte sugugi niisugune, waid varustuse küsimus ja palkade küsimus, eriti just töötawate rahwakihtide rahuldamiseks, on vähemalt seitsaadik, kui Eesti riik ja Asutaw Kogu kestab, alati päewaküsimuseks olnud. Asutawal Kogul on mitmel puhul tegemist teha tulnud nende küsimustega; on räägitud palgaoludest, palgakõrgendusest, uutest kõrgenduse wadjadustest, on mitmel korral toonitatud, et ei tule mitte leppida ainult teatawa palgakõrgendusega, mis iseenesest ainult ajutine parandusabinõu võib olla, kui ta sedagi on, — mis aga iseenesest seisukorda ei lahenda, waid et tarwitusele tulewad võtta teistsugused abinõud: tuleb majanduspoliitikat püüda teisel wiisil juhtida ja korraldada. On isegi juttu tehtud palga miinimumi väljatöötamisest ja maksmapanekust. On kuuldawasti ministeeriumil sellekohased kawatsusedki pikemat aega arutamisel olnud, kuid viimasel ajal ei ole nendest enam juttu tehtud, nähtawasti on nad hoopis kõrwale jäetud. See küsimus ei ole igatahes mitte tänase ega eilse päewa küsimus, waid on nähtus, mis pikemat aega päewakorral on olnud ja kui nüüd tullakse ja öeldakse: walitsus ei saa esineda mingisuguse kawaga ja aruandega selle kohta, mis selles asjas teha tahetakse, siis selgub sellest kõigest, et walitsusel ei ole kindlat kawa ja et walitsus mõtleb alles nüüd seda küsimust lahendada hakata. See on järeldus, mida tahtmatalt peaministri seletusest olen sunnitud tegema ja väga üllatav. Kuid mulle näib, et siin ei ole küsimus mitte ainult tööliste seisukorra lahendamises ja korraldamise kawas, waid

kogu meie majanduspoliitika areneb, nagu peaministri kõnest selgub, täiesti juhuslikult ja ka ilma kawata. Peaminister ütles oma seletuse algusel väga lootusrikkalt, väga julgustawalt, et kardetakse ainult seisukorra halwenemist. See ütelus on iseenesest väga optimistlik. Peaminister rõhutas, et seisukorra halwenemist ei ole märgata, kuid natukene maad hiljem hakkas tema seletama sellest, kuidas ei ole saadud metsast seda, mis on kawatsetud saada, kuidas ei töota tsemendi-, puuwilla- ja kalewiwabrikud jne. ja tõi just nagu mingisuguse majandusliku wõiduna ette, et korda oli läinud Wolta wabrikule mingisugust mootorit saada. Kas siis tõesti meie majandusliku elu juhtijad on rahuldatud sellega, et teatawatele wabrikutele üksikuid masinaid leida, et heaks arwati niisuguse suure ja üldise küsimuse puhul ette tuua Wolta wabriku mingisugust mootorit. See näitab, et töötatakse ilma mingisuguse kawata, et ei olegi mingisugust poliitikat neis küsimustes, et ettewõetud samme tuleb juhuslikkudeks pidada — ja just selles ongi seisukorra kurbloolus. Kui peaminister edasi toonitab, et ei ole mingisugust halwenemist märgata, tahaksin ma tähelepanu juhtida selle peale, mis peaministrile ei tohiks ka saladus olla, et meie riik ei wasta tarbeainete muretsemises enam weneaegsele poolele kopikalegi. (W a h e l h ü e: O n r o h k e m w ä ä r t !)

Kui palga alammääraks on 153 marka üles seatud, siis ei wasta see ennesõja-aegsete normidega wõrreldes kaugelki neile palkadele, mis olid enne sõda, kuigi neid palkasid ei tea mis wastuwõetawateks ei wõi pidada. See wõrdlus näitab, kas meie majanduslik seisukord on kartustärataw wõi mitte. Wäga iseloomuliku joonena paistis see, kui peaministri järele kõnetooli asus siseminister ja seletas, et tööliste nõudmised pole liialdatud. See on sisuliselt õige ja näitab, et walitsusel, wõib olla, ei olnud kokku räägitud, missugust seisukohta küsimuses wõtta. Kui sisuliselt waadata, siis wõib öelda, et need normid ei warusta töölisi elatistarbainetega kaugelki sellel määdul, mida wõis enesele lubada enne sõda keskmistes tingimistes elaw tööline. Toonitatakse, et meie tööliste antakse praegu tarbeainete näol teatud warustust ja kriiputatati nähtawa heameelega alla, kuidas Wenemaal antakse null komma nii palju ja nõnda edasi, aga kui sellele kõrwu seada seda, mis nüüd tegelikult antakse,

siis wõib olla, tuleb meil ka null komma millegagi. Ei ole kellelegi saladus, et need normid, mis tööliste lubatud, on suuremalt osalt paberile jäänud. Juba toitlusminister oli sunnitud tähendama, et ei ole saadud wilja wõi teisi tarbeaineid anda, sellepärast et neid ei ole olnud. See on meil krooniliseks nähtuseks saanud, et aineid saadakse ühele osale anda, teisele mitte. Mis kasu on nendest paberlistest normidest, kui neid ometi ei täideta. Selles mõttes ei lähe tegelikult meie tööliste seisukord sugugi nii hirmus kaugele lahku sellest, mida peaminister arwas heaks ette tuua Wenemaa kohta, kui midagi üllatawat. Kordan weel, tööliste on rohkem lubatud kui antud. Edasi rõhutas peaminister, et ei tule luua mingisugust eesõigustatud seisukorda, kus ühe suu eest ära wõetakse ja teistele antakse. Siin tahaksin ma küll küsida, missugust kihti arwas peaminister, kelle suu eest ära wõtta tuleks ja kellele anda? Kui meie waatame neid mitmesuguseid suusid Eestis, siis näeme tõsiasja, et on inimesi, kellele teatawat raskust teeb wälja mõelda, mida õieti sinna suhu maitsewat panna, kes tuhandeid wõiwad ühe ööga wõi õhtuga läbi priisata. Ei ole kellegi saladus, et just nüüd, kus öeldakse, et seisukord äärmiselt kitsas on ja tuleb enesekitsendusele asuda, et just nüüd on inimesi, kes wõiwad enestele nii väga palju lubada, kellele wõib olla ennemalt see muret teeb, kuidas mõnutseda, äärmist mõnutsemist läbi wiia. Kas ei ole just siin eesõigustatud seisukord? Toitlusminister seletab, et normiwili ei tule kokku, sellepärast ei saa töölisi wiljaga warustada. Wiljapuudus ei ole maal aga sugugi nii suur, waid ei suudeta korraldusi läbi wiia. Peaminister toonitas väga õieti, et ei tule luua ega ka sallida eesõigustatud seisukorda. Tuleb sellepärast meie arwates katsuda sellest praegusest eesõigustatud seisukorrast, mille peale ma tähendasin, rohkem üheõigluse peale üle minna. Tuleb sundida just neid eesõigustatud kihte enesepiiramisele, et teistel wõimalus oleks hädawaewaltki ära elada, et oleks wõimalus pääseda praegusest äärmiselt raskest seisukorrast toiduainete, riiete kui ka jalanõude poolest. Siin toonitas peaminister ühelt poolt tööliste enesepiiramist wõi enesekitsendamist ja teiselt poolt seda, et warustamine on lootuseta katse. Tema tõi küll suure arwu ja nimetas 100.000 inimest, keda tuleks warustada. Mulle näib, et

ei ole sugugi tähtis hakata arwusid üles lugema, waid siin tuleks just majanduslikku poliitikat teatawas sihis ja teatawates piirides katsuda juhtida. Tegelikult näeme, et meie majanduslik poliitika ei ole muud, kui lootuseta katsete tegemine. Ma tähendasin, et peaminister oli sunnitud tunnistama, et üks ja teine asi ei ole korda läinud: ei ole rekwiisitsioonid läbi wiidud, lootuseta katseks jäi ka warustusliit, mille peale peaminister omal ajal suurt lootust pani, lootuseta katseks on jäänud waluuta spekulatsiooni wastu wõitlemine jne. Peaminister ise oli sunnitud seda tunnistama, Ei ole ka mitte tagajärgi kätte saadud hangeldamise, hindade üleskruwimise ja kõiksugu spekulatsiooni wastu wõitlemisega. Meie ei mäletagi enam, millal otsustati asutada teatud komisjon, mis pidi eriti töötama hangeldamise wastu. (P a r e m a l t p o o l t : T r i b u n a a l !) Tribunaalid kui tahate, aga neid tribunaale meie ei näe. Nii jääb lootuseta katseks peaministri seletuses terve meie majanduspoliitika. Ei suudeta midagi läbi wiia. Sellest wõiks aru saada, kui meil sarnast siidkinnast oleks tarwitatud kõigi wastu, siis wõiks sellest rääkida, kui süsteemist üldises mõttes. Ma tuletan meelde peaministri lauset, kus ta ütleb, et streigid on lubamata igal tingimusel neile inimestele, kes kuidagi riigi teenistuses on, ja et neid tahetakse maha suruda sõjaseaduse waljusega. Tuleb küsimine, kui ühele poolele keelatakse ära oma enese heaks wõitlemine, isegi puhtmajandusliku streigi näol, sõjaseaduse waljusega, mispärast ei ole seda sõjaseaduse waljust ka teise poole juures tarwitatud. Mispärast tuleb sõjaseadus ainult siis meelde, kui teda on tarwis tööliste wastu tarwitada. Peaminister lubas ju oma deklaratsioonis kindlat kätt tarwitada marodööride ja spekulantide wastu, mispärast ei ole teda seal tarwitusele wõetud. On selge, et aetakse täiesti töölistewaenulist poliitikat, erapooletusest ei ole juttugi. (W a h e l h ü ü e : H a k a k e m i n i s t r i k s .) Tegelikult näeme kindlat kätt ainult ühel pool tarwitatawat. Kuidas meil töölisteklass elab, see jätab peaministri täiesti külmaks, hoolimata sellest, et töölised oma nõudmises wäga selgesti alla kriipsutawad, et nemad omalt poolt kõik teewad ja tööwiljakust tõsta lubawad, mille all meie tööstus öeldakse kannatawat. Walitsusel ei ole aga muud kawa tööliste rahuldamiseks, kui sõjaseadus ja ütetus,

et halatsema ei tule hakata. Ma ei taha minna majanduspoliitika üldise arwustuse juurde, waid piiran oma konet just peaministri seletuse kohta. Neist märkustest selgub, et meie peaministril ja walitsusel ei ole üldse mingisugust kawa, mille kaudu tahetakse tekkinud olukorrast üle saada, ja sellepärast peame meie oma arupärimise juurde jääma ja seda toetama terwes tema ulatuses.

M. N õ g e s (rhw.): Rahwaerakonna rühma nimel esitan üleminekuks järgmise wormeli: „Wabariigi Walitsuse seletust ära kuulates ja ootama jäädes, et Wabariigi Walitsus elukalliduse wastu wõideldes kiires korras tarwilikud sammud seks astub, et ametnikkudele ja tööliste toidu- ja tarbeainete saamist mõõdukate hindadega wõimalust mööda kergendada, läheb Asutaw Kogu päewakorras edasi.“

O. S t r a n d m a n (töer.): Kõigepealt, austatud Asutawa Kogu liikmed, tekib nende kahe arupärimise juures wormiline küsimus esile. Arupärimine on esitatud, et walitsus selle peale teatawal wiisil wastaks ja siis Asutaw Kogu oma seisukoha wõtaks. Täna aga kujunes asi nii, et walitsus otsekohe seletust andis ja ütles, et tema uute seletustega esineda ei wõi. Rahwaerakonna poolt on resolutsioon ette pandud, mille põhjal terwet küsimust tänase koosolekuga likwideerida tahetakse. Siis tuleks öieti ära otsustada, missugust seisukohta wõtta. Isiklikult arwan mina, et kui walitsus uueks terminiks midagi juurde lisada ei saa, siis oleks kolmepäewane termini määramine ainult sõgesikumängimine, see oleks siis küsimuse otsustamine, ilma et Asutawal Kogul julgust oleks ära oodata, kuidas ta praegu nende andmete järele asja otsustama peab. Isiklikult arwan ma, et täna muud teed üle ei jää, kui lõpulikult otsustada, kas meie walitsuse esitaja poolt ettetooduga rahul oleme wõi hukka mõistame. See on asja wormilik külge. Mis nüüd asja sisulisse külge puutub, siis pean ütleva, et kui asjad kohtu kätte üle antud, siis ei pruugiks sellest asjast muudel, kui kohtuministril aru anda. (W a h e l h ü ü e : A r u p ä r i m i n e o n s i s e m i n i s t r i l e a d r e s s e e r i t u d .) Lähem wormilisest küljest wälja. Kui üks walitsuse liige on öelnud, et asi kohtu käes on, siis ei oleks põhjust kahelda, et ka kohus asja otsustab; ei ole ka mingit õigust seda arupärimist wastu wõtta, waid tuleks tagasi lükata. Mis puutub

teise arupärimisesse, siis on siin seisukord keeruline. Peab ütleva, et soovitatav oleks niisugune seisukord Eestis, kus kõik kodanikud oleksid kindlustatud tarbeainetega nii palju kui saada võib, see oleks ideaalne seisukord. Kuid seda ei ole nii kerge läbi viia. Meie oleme näinud mitmesuguseid kawatsusi ja süsteeme, mis maksma pandud teistes riikides, ka seal, kus bürokraatlik kord palju paremini funktsioneerib ja alguses palju ausam oli kui Eestis, ja siiski on nende läbiwiimine palju raskusi teinud. On riike, kes kõiksuguste abinõudega toiduaineid palju rohkem on suutnud muretseda, kui mõni teine ja kas meie walitsus, kõige oma energia peale vaatamata, võib meile niisugust süsteemi luua, et kõiki kodanikke rahuldada, selle juures võiks siis mitte kahelda, kui walitsus on öelnud, et tema sinna poole püüab ja peame seda austama. Rahwaerakonna poolt ettepanud wormel räägib ainult, et riigiametnikke ja töölisi peab warustama. Minu arwates peab walitsus kõike kodanikke warustama, niipalju kui see võimalik. Minu arust tuleb praegusel silmapilgul seda otsustada, mis peab walitsus tegema, et streiki ära hoida. Selle kohta ei ole sotsialistid kindlat ettepanekut teinud. Sotsiaaldemokraatide liider Ast esines ettepanekuga, et tarbekorral tuleks sekwestreerimist ette wõtta ja wabrikud riigikulul tööle panna. Pean ütleva, et nii keerulist asja paari lausega otsustada ei saa. Oleme riigistamist Wenemaal näinud ja selle kohta on väga halwad teated olemas. Ma arwan, meie seda ülepea nii otsustada ei saagi. Teine küsimus on, — see mis härra Piiskar'i kõnest paistis, — kas on soovitatav, et walitsus sõjaseisukorra surwega teatud ametnikkude wastu wälja astub, kui nad streikima hakkawad. Pean ütleva, et Inglismaal raudteestreigi ajal walitsus erakorralisi abinõusid ei tarwitanud, waid streigi wastu wõitlemise seltskonna hoolde jättis. Ma arwan, et ka meil võiks raudtee- ja postistreigi puhul seltskonna hooleks jätta, kas ta streiki toetab või mitte, ja usun, et streik järele jäetakse, kui seltskond seda ei toeta. Ma ei tunne kahjuks kõiki riigi majapidamise peensusi, ja on väga raske ühel inimesel kõiki seda läbi uurida, kuid Asutawa Kogu liigete kätte sattus meie riigi eelarwe ja sealt on näha, et posti ja raudtee jaoks on umbes 300.000.000 marka aastas ära kulutatud, kuna sissetulek 160.000.000 on, nõnda et praegu meie posti- ja raud-

teeametile 140.000.000 marka aastas juurde maksame. Kui meie need uued normid, mis siin nõutakse, maksma paneme, siis igatahes muutub kulu veel suuremaks. Nii meie tulewikus igatahes elada ei saa ja ma usun, seal tuleb mingisugune parandus teha, et wäljaminekuid suurendama ei peaks, waid et need wähenema peaksid, muidu pean ütleva, et meie raudteed söowad riigi ära, ja selles mõttes tuleb walitsusele tungiwalt soovitada, et ta kõik abinõud tarwitusele wõtaks, et siin meie wäljaminekuid ei suurendataks. See ei eita muidugi seda, et raudteeametnikkude ja posti-telegraafiaametnikkude nõudmistele niipalju kui waja wastu tullakse, neid toiduainete ja muuga warustatakse. Kõike seda kokku wõttes pean ütleva, et mingisugust põhjust ei ole walitsusele etteheiteid teha, et ta ei ole streikide lahendamiseks küllalt energilisi samme astunud, ja kui siin selgub midagi walitsuse tegewusest, mis meile wastuwõtmatu on, siis jääb meil aega küllalt ja õigust jälle uue arupärimisega esineda, etteheiteid wõi ettepanekuid walitsusele teha. Ma ütlen, et praeguse enne tehtud rahwasaadiku ettepanekus meie peamõtte ühise leiame, et täna tuleb see küsimus lõpulikult ära otsustada ja arwatawasti saame selle ettepaneku poolt hääletama. Ma ei tea küll, kas rühm just nõnda otsustab, aga arwatawasti, — ma teen aga õige lihtsa ettepaneku, esitan ülemineku-wormeli: „Asutaw Kogu, ära kuulates walitsuse seletust, läheb päewakorras edasi.“

K. Ast (sd.): Rahwaerakonna poolt ettepanud resolutsioon on juba sellepolest wastuwõtmatu, et meil mitte üks arupärimine ei ole arutamise all, kuna loomulik on jällegi, et üksikult nende arupärimiste kohta Asutawa Kogu seisukoht iseisugune võib olla. Mis puutub wiimasesse arupärimisesse, siis on selles tõesti walitsuse seisukoht lõpulikult awaldatud, — on öeldud, et kinniwõtmise mitte ühenduses streigiga ei ole ja et kinniwõetud kohtualla lähewad, ja see on selge. et mingisugust küsimust ja seletust enam järgneda ei wõi, enne kui uued asjaolud selgiwad ja uuesti see küsimus ette pannakse. Niipalju kui praegusest asjaolust järeldada võib, ei saa walitsuselt tõepoolest muud wastust oodata, ja selles mõttes ei hääleta meie wiimase arupärimise poolt, mis kinniwõtmise kohta käib, ja arwame, et see arupärimine kui üle-

aruseks saanud, kõrvale tuleb jätta: Kuid sealjuures leian, et härra Strandman'i seletus, nagu oleks walitsus ka teise arupärimise — teda nimetatakse arupärimiseks, kuid ta on õieti ainult küsimine — peale wastuse andnud, pole sisuliselt mitte õige. Mul oli võimalik nüüd wahepeal, kus Asutaw Kogu weerandtunnist waheaega pidas, mis ligilähedalt küll pooletunniliseks kujunes, järele waadata, milles selle järelepärimise sisu seisab, ja leidsin, et seal on õieti kaks eraldi järelepärimist. Üks käib selle kohta: mida tahab Wabariigi Walitsus tööliste palga paranduseks teha, teine küsimine on: kuidas tahab walitsus neid kawatsusi, kui neid on, teostada. Ma pean ütleva, et arupärimise sisseandjad on võimatu abitult oma küsimisi üles seadnud, sest et neid küsimisi motiweerides nad puudutawad teisi küsimusi, mida lahendada tuleb. Kuid meile eriti on just tähtis see moment nendes järelepärimistes, ja kui võimalik oleks olnud, siis oleksin ma oma poolt seda järelepärimist üldiselt sisukamaks teinud, meie oleksime oma poolt veel kolmanda küsimise pannud: missugused abinõud wõtab Wabariigi Walitsus tarwitusele, et wabrikud ja tehased seisma ei jääks ja need ette võttes, mis juba seisawad Tartus, kõigelahemal ajal töötama hakkaksid? Kui ma enne seletasin, et meie hääletame selle sisseantud järelepärimise poolt ja kolmepäewase termini poolt, siis ma igatahes kujutasin endale ette, et walitsus selle peale wastuse annab, kuidas ta tahab streiki likwideerida ja missuguseid abinõusid ta tarwitusele wõtab, et seismajäänud wabrikud Tartus kõigelahemal ajal käima pandaks. Muidugi wõib walitsus, kui ta ise soowib ja tahab seda küsimust terwes ulatuses wõtta, ka niiwiisi wastata, sest et streigi ja wabrikute seismajäämise küsimus on seotud ka tööliste palgaolude paranemise küsimusega, nii et walitsusel oleks võimalus wastamise korral wastust just selle kohta sihtida, kuidaswiisi tema tahab streigist üle jõuda, mis tähendab ka tööliste palgaolude parandamise ja korraldamise küsimust. Ja kui meie hääletame ikka selle esimese arupärimise poolt, siis just selles mõttes, et walitsus peaausjalikult wastuse annaks selle kohta, kuidas ta tahab streigist üle jõuda, missuguste abinõudega tööseisakut ära hoida. Wastust walitsus täna nende küsimiste peale wõi just selle osa peale ei andnud. Mis aga puutub otsekohe sellesse, kuidaswiisi warustada töö-

lisi tarbeainetega, missugune suurem kawa tarwitusele tuleb wõtta, seda walitsus täna ega ka lähemal ajal niipea mitte wastata ei saa, sellest saame meie väga hästi aru. Kuid õelgu walitsus, kas ta segab wahemehena streigisse wõi mitte, kas walitsus Tartus asub läbirääkimistele ja kas ta kõrwaldab eraette wõtjad asja juurest. Minul on põhjus igatahes oletada, et nad ei taha kokku leppida, — kas walitsus läheb sinna wahele ja sundusliku käega kõrwaldab nad ning hakkab ise töölistega läbi rääkima, sekwestreerib need töökojad, kel on võimalus, kellel on materiaali ja muid korraldusi, kes aga ainult sellepärast seisma jääwad, et kokkulepet tööliste ja tööandjate wahel ei tule. Waadake, need on küsimused, mis wastust nõuawad ja nende küsimiste peale jaksab walitsus wastata, kui ta seda soowib, ja seda ei pruugi mitte täna, waid kõigelahematel päewadel. Kui need küsimused uuesti läbi kaalutakse, siis soowiksin igatahes, ja teisiti ei saagi, et kumbki sisseantud küsimustest üksikult hääletamisele tuleks, et Asutawa Kogu liikmed nende kohta eraldi seisukoha saaksid wõtta.

O. Strandman (töer.): Ma pean ühte ütleva, nimelt et meie parlamentlikus elus meie asju arutaksime kindla korra järele. Täna on siin kaks sarnast kõrwalkaldumist olnud. On ilmsiks tulnud, et meil mingisugust parlamentlikku korda ei ole. Kõigepealt anti kohtuministrile arupärimine ära. Kohtuminister andis selle peale seletuse. Peale selle astusid kaks Asutawa Kogu liiget wälja ja arutasid kõiksugu küsimusi. Minu arwates aga oleks kohtuministri seletusega asi õieti lõpetatud pidanud olema. Kohtuministrile pandi küsimus ette, ta wastas selle ära ja asi oli korras. Mina näiteks oleksin väga hea meelega härra Temant'ile wastanud, kuid parlamentaarset korda austades, ei teinud ma seda mitte. Sotsialistide-rewolutsionäärade poolt, — wabandage, härra Krüus, ma ütlesin seda kogemata, — on walitsusele arupärimine ära antud, mis õiguse pärast ei ole mitte arupärimine, waid küsimine, mis walitsus teha tahab tööliste palkade ja warustamise suhtes. Walitsus on nende küsimiste peale wastuse andnud. Kas see küsimus wormiliselt wõi sisuliselt arupärimine oli, ei kuulnud ma, sest sekretäär luges selle ruttu ette. Esiti arwasin ma, et see arupärimine on, kuid nüüd on selgunud, et seal ainult küsimised olid. Selle

kohta ei saa meie mingisugust seisukohta wõtta, wõime ainult walitsuse seletuse selle kohta ära kuulata ja päewakorras edasi minna. Iseseiswad sotsialistid ei ole ära näidanud, et walitsus on wea teinud, et ta on seadust rikkunud, wõi mõnda muud asja teinud, nõnda, et selle küsimise peale Asutaw Kogu täna mingisugust wastust anda ei tea ega seisukohta wõtta ei saa.

M. Nõges (rhw.): Ma teatan, et meie rühm oma ettepaneku tagasi wõtab ja härra Strandman'i ettepaneku poolt hääletab.

H. Kruus (is.): Oma küsimised ritisime meie arupärimiseks sellepärast, et walitsusele wõimalust anda kõikide küsimiste kohta põhjalikku wastust anda ja arwasime, et walitsus seda alles järgmisel koosolekul teeb.

Juhataja J. Seljamaa: Rohkem sõnasooiwijaid ei ole. Ma asun hääletamisele. Asutawale Kogule on antud iseseiswate sotsialistide rühma poolt kaks arupärimist. Esimeses arupärimises on sisseandjad Wabariigi Walitsusele järgmised küsimised esitanud: Mis kawatseb walitsus teha tööliste toiduainetega ja riietega warustamise suhtes ja palgaolude parandamiseks? ja 2) millal kawatseb walitsus neid kawatsusi teostada? Nende küsimiste peale wastamiseks walitsusele kolmepäewane tähtaeg anda. Teine arupärimine küsib walitsuselt, mis põhjustel on walitsuswõimude poolt töölisi wangistatud, millal kawatsetakse neid asju läbi waadata ja wangisoliijaid wabastada? Ka seda arupärimist soowitawad allakirjutajad wastu wõtta ja walitsusele wastami-

seks kolmepäewane tähtaeg määrata. Mõlemad arupärimised tulewad eriti hääletamisele. Kõigepealt tuleb iga arupärimise kohta kaks hääletamist, esiteks kas Asutaw Kogu wõtab arupärimise wastu, ja teiseks, kas walitsusele määrata tähtaega wastamiseks wõi mitte. Panen esimese arupärimise hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on arupärimine tagasi lükatud. Teise küsimise hääletamine selles arupärimises langeb nüüd iseenesest ära.

Panen hääletamisele teise arupärimise -- tööliste wangistamise kohta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on arupärimine tagasi lükatud. Teise küsimise hääletamine langeb ka siin nüüd iseenesest ära. Sellega on esimene päewakorra-punkt läbi. (Hüüded: Lõpetada!) Ma kuulen hüüdeid, lõpetada. Kas soowib keegi selle kohta sõna? Ma palun rahu! Akl. Lattik, ma palun rahu! (Naer.) Sõnasooiwijaid ei ole. Ma panen hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud koosolek lõpetada. Enne lõppu kannab sekretäär puudunud Asutawa Kogu liikmete nimekirja ette. (Hüüded: Järgmiseks korraks jätta!) Ma kuulen ettepanekut järgmiseks korraks jätta, panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud seda järgmisel koosolekul teha.

Järgmine koosolek on neljapäewal, 3. juunil 1920. a. kell 5 p. l. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.35 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu abiesimees **J. Seljamaa.**

Sekretäär **H. Martna.**